

Journal of Universal History Studies

Franz Joseph'in Bosna-Hersek Seyahati ve Bu Seyahatin Siyasi Mahiyeti (30 Mayıs-3 Haziran 1910)¹

Franz Joseph's Trip to Bosnia-Herzegovina and the Political Nature of this Trip (30 May-3 June 1910)

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 21.08.2024 / 21.03.2025

pp. 47-84

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 8(1) • June • 2025 •

Senem Gönenc

İstanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Asst. Prof. Dr., İstanbul, Türkiye

Email: senem.gonenc@iuc.edu.tr

Orcid Number: 0000-0002-3267-7580

Cite: Gönenc, S. (2025). Franz Joseph'in Bosna-Hersek Seyahati ve Bu Seyahatin Siyasi Mahiyeti (30 Mayıs-3 Haziran 1910). Journal of Universal History Studies, 8(1), 47-84. <https://doi.org/10.38000/juhis.1536630>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Bu çalışmada, İmparator-Kral Franz Joseph'in 1910 yılında Bosna ve Hersek'e gerçekleştirdiği seyahat, tarihsel ve siyasi bağlamda ele alınmaktadır. 30 Mayıs'ta Bosanski Brod'dan başlayan ve 3 Haziran'da Mostar'da sona eren bu seyahat hem dönemin siyasi dinamikleri hem de imparatorluğun iç ve dış politikaları açısından oldukça dikkat çekici bir olaydır. Seyahat, Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ilhakından iki yıl sonra gerçekleşmiş olmasıyla bölgedeki hâkimiyetin pekiştirilmesi ve yerel halk üzerinde imparatorluk otoritesinin güçlendirilmesi amacı taşıdığı izlenimini vermektedir. Franz Joseph'in ilerlemiş yaşı ve seyahatin dönemin şartlarına göre oldukça zorlu olması, bu seyahatin sembolik önemini artırmaktadır. Seyahatin güzergâhı ve detayları incelendiğinde, imparatorun Bosna ve Hersek'in farklı bölgelerinde halkla temas kurmaya özen gösterdiği, bu temasların ise hem yerel hem de uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandırdığı görülmektedir. Osmanlı arşiv belgeleri ile dönemin Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve İngiliz basınında yer alan haberler üzerinden yapılan değerlendirmeler, bu seyahatin yalnızca bir diplomatik ziyaret olmadığını, aynı zamanda bölgedeki siyasi dengeleri etkileme ve imparatorluk prestijini artırma çabası olarak da yorumlanabileceğini göstermektedir. Franz Joseph'in bu seyahati, dört yıl sonra Arşidük Franz Ferdinand'ın yine bir Saraybosna ziyareti sırasında suikasta uğraması ve I. Dünya Savaşı'nın başlaması bağlamında ele alındığında ise seyahatin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, Franz Joseph, Avusturya-Macaristan, Saraybosna, Mostar.

Abstract

This study provides a detailed analysis of Emperor-King Franz Joseph's Bosnian trip in 1910 within the broader historical and political context of the era. The trip, which commenced on 30 May in Bosanski Brod and concluded in Mostar on 3 June, was a significant event that underscores the political dynamics of the period and the domestic and foreign policies of the empire. The timing of this trip, which took place two years after the annexation of Bosnia-Herzegovina to the Austro-Hungarian Empire, suggests the possibility of its purpose being to consolidate the region's dominance and strengthen the imperial authority over the local population. The symbolic importance of this trip is further increased by the advanced age of Franz Joseph and the challenging conditions of the trip in the context of the period. An analysis of the itinerary and details of the trip reveals that the emperor was meticulous in his efforts to engage with the populace in various regions of Bosnia-Herzegovina. These interactions had far-reaching consequences for both domestic and international public opinion. Evaluations based on the Ottoman archive and the news in the Ottoman, Austro-Hungarian and British press of the period show that this trip was not only a diplomatic trip, but could also be interpreted as an effort to influence the political balances in the region and increase imperial prestige. When Franz Joseph's trip is considered in the context of the assassination of Archduke Franz Ferdinand four years later, also during a trip to Sarajevo, and the outbreak of World War I, the importance of the trip once again becomes evident.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Franz Joseph, Austria-Hungary, Sarajevo, Mostar.

Extended Abstract

This study examines the political implications of the Emperor-King Franz Joseph's trip to Bosnia and Herzegovina in 1910. The trip commenced in Bosnia Brod on 30 May and concluded in Mostar on 3 June. It is of particular interest to note that this was a trip made by a monarch. However, one of the most significant aspects of this trip was that it was to Bosnia and Herzegovina, which had been annexed two years earlier. Furthermore, in light of the fact that four years later, in 1914, Archduke Franz Ferdinand, the heir to the Austro-Hungarian Empire throne, was assassinated during a trip to Sarajevo, which resulted in the outbreak of World War I, this trip assumes even greater significance. The primary sources utilized in this historical research are those derived from document analysis, specifically the Ottoman archive, the Ottoman, Dual Monarchy, and British press. The results of the research findings can be expressed as follows: At the time, the Ottoman press reported on prominent developments such as the Cretan issue, the situation in Albania and Crown Prince Yusuf Izzeddin Efendi's trip to London, as well as news of Franz Joseph's trip to Bosnia. However, the news in the Ottoman press on this subject is too limited to be compared with the press of the Dual Monarchy, and it does not seem possible to learn some of the details of the trip, which is the subject of this study, from the Ottoman press. The news reported from Vienna and Sarajevo about the route of the monarch's trip and the developments that took place were conveyed in general terms with very limited information. Again, the data obtained from the Ottoman archival documents, which are the subject of this study, mostly contain the information conveyed by the press of the Dual Monarchy.

In addition, another issue that came to the fore in both the Ottoman press and archival documents regarding this trip was the rumour that the Sanjak of Yeni Pazar would be occupied by the Austro-Hungarian Empire. In the press of the Dual Monarchy, which is the subject of this study, it can be seen that almost every detail of this trip was presented in the most proud and festive manner. Although relations with the Dual Monarchy were normalised after the annexation of Bosnia, it is understandable that the Ottoman press did not report with the same enthusiasm the trip of the new monarch to these provinces, which had been under de facto Turkish rule until about two years before they were transferred to the Austro-Hungarian Empire. It is also worth noting the attitude of the British press, which initially showed one of the strongest reactions to the annexation. Some British newspapers also gave detailed coverage to this trip, with quotes from the Dual Monarchy press; in these newspapers one encountered the enthusiasm of the people of Bosnia-Herzegovina and the headlines expressing that the monarch was almost the conqueror of Bosnia-Herzegovina. The monarch's entry into the capital, Sarajevo, was accompanied by the ringing of bells, the firing of cannons and the enthusiastic homage of the crowds who poured into the city. The welcome in this charming and beautiful city, which was the centre of the new provinces, was as enthusiastic, warm and heartfelt as the cheers of the people in the brightly decorated streets of Sarajevo. The old monarch, who was in his eightieth year, did not show the slightest sign of fatigue, in spite of the fact that he had been on the road for more than twenty hours; everyone was amazed at his amazing vitality. The monarch repeatedly expressed his satisfaction with the warm and cordial welcome, saying that he had been made twenty years younger by the people's expressions of devotion. The pomp and splendour of the ceremonies and receptions, as well as the admirable vitality and warm-heartedness of the old monarch, made an extraordinary impression on the people. He conquered all hearts and won the affection of his new subjects, just as he had enjoyed a high

reputation and personal popularity throughout Europe. Franz Joseph's trip signalled the awakening of feelings of loyalty to the monarch and helped the newly annexed provinces to become a new source of strength for the Dual Monarchy. At the same time, the trip gave the peoples of Bosnia and Herzegovina the opportunity to present their demands and grievances to the monarch in person. Moreover, this trip enabled some of those who were dissatisfied with the annexation to change their minds about it and to get to know the new regime personally.

While Catholic Croats were generally satisfied with the annexation, Orthodox Serbs were the most dissatisfied group. Muslims, whose identity was shaped by their religion, were also, with a few exceptions, not supportive of Pan Slavist ideas. However, one of the problems for the Austro-Hungarian Empire was that many Muslims were close to the Ottoman Empire. According to the newspapers of the Dual Monarchy, this visit put an end to the disagreements and misunderstandings that had previously existed between the Muslims and the leading circles. The Muslims began to trust the monarch, whom they looked upon with love and admiration. The monarch won their hearts above all because he seemed free and fearless. Despite his advanced age, he made a long and difficult journey for the people of Bosnia-Herzegovina. He came to see them and to speak to them. He visited their shrine, the Begova Mosque, and mingled with the people in many places. The Muslims, however, thought that the sultan was a personality who avoided any kind of close contact with his subjects and was afraid to go among the people.

However, despite the optimistic picture painted by the Dual Monarchy's press, the impact of the visit to Bosnia-Herzegovina was certainly not enough to curb Pan Slavism. On the contrary, Serbian nationalism and anti-Habsburg sentiment continued to grow. Indeed, the recruitment of reserve soldiers for the parade and the excitement of the Serbian people at the rumours of the occupation of the Sanjak of Yeni Pazar can be mentioned as important signals of tension. Consequently, the assassination of the Austro-Hungarian Emperor Franz Joseph, which was also possible but did not happen, would take place on 28 June 1914, this time during the visit to Sarajevo of the heir to the throne, Archduke Franz Ferdinand (1863-1914). The Crown Prince of the Dual Monarchy would be assassinated in Sarajevo by a Bosnian Serb named Gavrilo Princip (1894-1918) and the World War I would break out.

Giriş

Balkan Yarımadası'nın kuzeybatı bölgesi Antik Çağ'da İliryalıların, daha sonra da Romalıların hâkimiyetinde olmuştur. VII. yüzyılda Avar ve Slovenlerin burayı işgal etmeleriyle Roma uygarlığının etkisi ortadan kalkmıştır. Bölgeyi 626-640 yıllarında Sırp ve Hırvat kimliğine sahip kavimler istila etmişlerdir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), 1992, s. 6)². Orta Çağ'da Bosna; Sırp ve daha sonra Macar hâkimiyetinde olmuştur (Mährisch-Schlesische Presse, 04.06.1910, s. 1). Bosnalı Hükümdar Tvrtko'nun Ekim 1377'de “*Sırbistan, Bosna ve Primorje'nin kralı*” olarak taç giymesiyle bağımsız bir krallık olmuştur (Dautović ve Dedić, 2016, s. 243; Novaković, 2021, s. 73). Bosna'ya ilk Osmanlı akını 1386'da yapılmış (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), 1992, s. 6); önemli Türk hücumları ise 1392'de Üsküp'ün alınmasından sonra vuku bulmuştur (Emecen, 1992, s. 296). Bosna'nın fethi 1463'te bizzat Fatih Sultan Mehmed'in kumanda ettiği seferle gerçekleşirken, Hersek Dükalığı 1467'de ele geçirilmiştir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), 1992, s. 7-8). Bosna ve Hersek 1878 yılında “*kanlı ayaklanmalar nedeniyle bir türlü huzura kavuşamadığı*” gerekçesiyle (Mährisch-Schlesische Presse, 04.06.1910, s. 1) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilene kadar Türk vilayetleri olarak kalmıştır (Emecen, 1992, s. 296). Nitekim 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından yaşanan gelişmelerden biri olarak (Karal, 2007, s. 40-73) imzalanan Berlin Antlaşması'nın (1878) yirmi beşinci maddesi ile “*Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya Devleti tarafından asker ikamesiyle idare olunacağı*”, bir başka ifadeyle Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakla birlikte Avusturya tarafından işgal edilerek, yönetileceği kararlaştırılmıştır (Berlin Kongresi Protokolleri Tercümesi, H. 1298, s. 261)³. Ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, işgalden otuz yıl sonra, 5 Ekim 1908 tarihinde bu bölgenin ilhakını resmen ilan etmiştir. Yaklaşık dört asırdan fazla bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Bosna ve Hersek'in kaybedilmesi Osmanlı halkının protestolarına yol açmış ve Osmanlı topraklarında Avusturya mallarının boykot edilmesi de dâhil olmak üzere halkın bu husustaki üzüntü ve tepkilerini farklı şekillerde göstermelerine neden olmuştur (Gönenç, 2021, s. 525-527).

İlhak, Bosna ve Hersek'teki çeşitli dinî topluluklar üzerinde ise farklı etkiler bırakmıştır. Katolik Hırvatlar genel olarak ilhaka olumlu tepki vermişlerdir. Elbette bazıları Panslavizm ideolojisini de savunmuşlardır. Ancak bunlar sayı olarak çok büyük bir grubu oluşturmamışlardır. Bununla birlikte ilhakı en çok kınayan ve hoşnutsuzluğunu dile getirenler Bosnalı Sırlar olmuştur. Ancak Bosnalı Sırların tamamının da bu gruba dâhil olduğu söylenemez. Muhafazakâr Bosnalı Müslümanlar ise ilhak nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen terk edilmesine şiddetle karşı çıktılarsa da Bosna'da kalmayı seçen

² Hırvatlar, Hristiyanlığın Katolik, Sırlar ise Ortodoks mezhebini benimsemişlerdir. Ancak bu iki mezhepten biri diğerine tam bir üstünlük sağlayamamıştır. Bu iki mezhep arasında kalan bölgede, Papazlar ile Macar ve Sırp krallarının baskılarına rağmen, Bogomilizm adı verilen yeni bir mezhep daha ortaya çıkmıştır. Yavaş yavaş genişleyen ve yerleşen, Bosna tarihinde özgün bir iz bırakan bu yeni mezhep, İslamiyet'in kabulüne zemin hazırlamıştır. Bosnalılar, mezhep farklılıkları nedeniyle bölünmüş olan Sırp ve Hırvat ulusları arasında, dilleri aynı ama dinî açıdan farklı bir unsur olarak ortaya çıkmışlardır (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), 1992, s. 6).

³ Yönetimsel açıdan Avusturya İmparatorluğu; Avusturya-Macaristan ya da İkili Monarşi'ye dönüştüğü 1867 yılından itibaren bölünmüş bir hâle gelmiştir. Öyle ki 1848'den 1916'ya kadar hüküm süren Hükümdar Franz Joseph bile Haziran 1867'de Budapeşte'de taç giydikten sonra Avusturya'da imparator ve Macaristan'da kral olarak görev yapmak anlamında “*bölünmüştür*.” İmparatorlukta ortaklaşa yönetilen kurumlar ise dışişleri, savaş ve maliye bakanlıkları olmuştur. Maliye bakanlığı diğer iki ortak bakanlığın bütçesinden sorumlu olup, 1878'den itibaren Bosna ve Hersek'i de yönetmiştir (Scheer, 2023, s. 116). Bu bakanlıkta Bosna ve Hersek'i Saraybosna'daki hükümet üzerinden denetleyen Bosna ofisi mevcuttu. Bosna ve Hersek hükümeti, aynı zamanda Bosna ve Hersek'te bulunan askerî kuvvetlerin de komutanı olan bir vali (landeschef) tarafından yönetilmiştir (Zovko, 2007, s. 16).

Müslümanların çoğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimiyle iyi geçinme taraftarı olmuşlardır (Yılmazata, 2013, s. 160-175).

Tablo 1: 1879-1910 Yılları Arasında Bosna ve Hersek'teki Dinî Toplulukların Yüzdeleri

	1879	1885	1895	1910
Ortodoks	% 42.88	% 42.76	% 42.94	% 43.49
Müslüman	% 38.75	% 36.88	% 34.99	% 32.25
Katolik	% 18.08	% 19.88	% 21.31	% 22.87

Kaynak: Horel, 2023, s. 26.

İlhaktan iki yıl sonra, bu çalışmanın konusunu oluşturan seyahat dolayısıyla bir Macar gazetesi olan “*Magyarozar?*” gazetesinde neşredilen bir bentte çizilen tabloya göre Bosna ve Hersek halkının memnuniyetsizliği muhakkaktı. Mevcut anayasa ile seçim kanunu da aldatici olarak görülmekteydi⁴. Zira üç binden fazla Müslüman aile hicret etmiş, bin aile daha hicret etmek üzereydi. Bosna ve Hersek'te olaylar olumsuz yönde seyretmekte ve her tarafta ikilik hüküm sürmekteydi. Bölgede kalan Müslümanlar iki vilayetin Avusturya-Macaristan'dan ayrılması için bir fırka teşkil etmişlerdi. Sırlar Belgrad'a doğru yönelimlerini güçlükle gizlemektelerdi. Yalnızca Katolik Hırvatlar Habsburg Hanedanı'na karşı biraz yakınlık hissetmekteydiler (Sadâ-yı Millet, 29.05.1910, s. 1). Dahası bir Sırp gazetesi olan “*Politika*” uluslararası hukuk açısından Bosna ve Hersek'in eski hâlini, yani ilhak değil işgal hâlini devam ettirdiğini öne sürmekteydi. Zira 5 Ekim 1908 vakası uluslararası konferansta onaylanmamıştı. Keza iki vilayet ahalisi de buna muvafakat etmemişlerdi (Sadâ-yı Millet, 01.06.1910, s. 2).

Avusturya-Macaristan basınından, Bukovina ve Avusturya'nın önemli gazetelerinden olan “*Czernowitzer Tagblatt*” ve “*Prager Abendblatt*” ise bundan tamamen farklı bir tablo çizmekteydiler. Bu gazetelere göre bahsi geçen ilhak neticesinde Doğu'ya açılan kapı olan Bosna, uzun zamandan sonra Batı'ya katılarak, tüm alanlarda modern bir ilerlemenin ve güçlü bir gelişmenin tadını çıkarmaktaydı. Bir zamanlar dağların vahşi çocuklarının yaşadığı yerlerde artık oteller, konaklama yerleri durmakta ve köylü huzurlu bir şekilde faaliyetlerini sürdürmekteydi. Bosna ekili bir ülke hâline gelmişti ve Hersek'in bir zamanlar geçit vermeyen karstik dağları bile Avusturya-Macaristan mühendislerinin ve ordularının çalışmaları sayesinde ulaşılabilir olmuştu. Bir zamanlar vahşi olduğunu düşündükleri bu bölgelerde Avusturya-Macaristan'ın subayları ve erleri kültürün öncüleri olmuşlardı. Onlar olmasaydı o gün insanların mutlulukla yürüdüğü güzel ve geniş yollar da inşa edilemezdi (Czernowitzer Tagblatt, 31.05.1910, s. 1). Hâl böyle iken Bosna ve Hersekliler için İmparator sadece bir yıldan uzun bir süredir güçlü, şefkatli ve koruyucu asası altında durdukları bir hükümdar değil, aynı zamanda geri kalmışlıktan özgürlüğe ve dönemlerinin son derece gelişmiş kültürüne giden hızlı yolu açtığı için teşekkür etmeleri gereken en önde gelen kişiydi. Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından 1878 yılındaki işgali ile geçirdiği gelişim, tarihin bildiği en geniş kapsamlı kültürel

⁴ Demokrasi ve anayasa vaadiyle ilan edilen ilhakin üzerinden yaklaşık on beş aydan fazla bir süre sonra, 20 Şubat 1910'da, Bosna anayasası ilan edilmiştir. En yüksek yönetim yetkisi Viyana'daki ortak maliye bakanlığında olduğu için anayasa farklı dinî gruplara kanun önünde eşitliği garanti etmiştir. Bununla birlikte anayasa oldukça kısıtlı olup, yerel nüfus ile kurumlara fazla güç vermemiştir. Ancak yine de Bosna'da anayasal sistemin başlangıcı noktasında bir önem arz etmiştir. Bkn, (www.parlament.ba).

çalışmanın (kulturarbeit) en görkemli örneklerinden biriydi ve sonsuza dek İmparator Franz Joseph'in adıyla anılacaktı. Franz Joseph 5 Ekim 1908 tarihli önemli kararlar da bunu kalıcı olarak güvence altına almıştı (Prager Abendblatt, 30.05.1910, s. 1).

Öte yandan İmparatorluk seyahatinin gerçekleştirilmesinden hemen önceki günlerde ise Saraybosna'dan gelen haberlerde hükümdarın yakında vuku bulacak seyahati dolayısıyla polis idaresinin gerekli koruma tedbirlerini aldığı ve bu hususta bir anarşist ile kırk üç kişinin tevkif edildiği (Tanin, 30.05.1910, s. 1), keza Budapeşte'den gelen haberlerde Saraybosna'ya giderek tehdit oluşturan şahıslar hakkında gerekli önlemlerin alındığı, bazı anarşistlerin kadın kıyafetinde gelecekleri ihbar edildiğinden yabancı kadınların dikkatle teftiş edildiği bildirilirken (Yeni İkdâm, 01.06.1910, s. 1), Viyana'dan gelen haberlerde anarşistlerin yakalandığına ilişkin gazetelerde neşredilen haberlerin asılsız olduğu belirtilmekteydi (Tanin, 30.05.1910, s. 1). Hâl böyle iken bazı olumsuzlukları içermesi pek muhtemel bu belirsiz duruma bir de İmparator-Kral Franz Joseph'in ilerlemiş yaşı, sağlık durumu ve yolculuğun görece ilkel şartlarda gerçekleşecek olması da eklenince söz konusu seyahatin önemi ya da Franz Joseph'in bu seyahate attığı önem de ortaya çıkmaktadır.

Doküman incelemesine dayanan bu tarihsel araştırmada Franz Joseph'in Bosna ve Hersek seyahatini hangi amaçla gerçekleştirdiği, bu seyahate ne zaman çıktığı, seyahatte hangi rotayı izlediği, kendisine kimlerin eşlik ettiği, Avusturya kamuoyu ile Bosna ve Hersek'teki Müslüman, Hırvat ve Sırp'ların bu seyahati nasıl karşıladıkları ve seyahatin Osmanlı Devleti'ndeki yansımalarının neler olduğu sorularına yanıtlar aranmıştır.

1. Bosna ve Hersek Seyahatinin Gerçekleştirilme Amacı

Bu çalışmanın da çıkış noktasını ve temel problemini oluşturduğu üzere yanıtı aranan ilk soru Franz Joseph ileri yaşına ve ilkel seyahat koşullarına rağmen böyle bir seyahate neden çıkmak istemişti? Ya da başka bir ifadeyle seyahatin gerçekleştirilme amacı neydi? Bu sorunun yanıtlarına çalışmanın diğer başlıklarında da değinilmeye devam edilecek olmakla birlikte birkaç Avusturya milletvekili ile yapılan röportajda kullanılan bazı ifadeler bu seyahate ilişkin beklentiler üzerine önemli değerlendirmeler içerdiğinden ayrıca bahse değerdir. Avusturya Milletvekili Dr. Sylvester, hükümdarın yapacağı seyahat hakkında şu yorumda bulunmuştur:

“Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan Monarşisi'ne katılımı kuşkusuz böylelikle özellikle sembolik bir şekilde gerçekleşmiş oluyor. Yeni kazanılan topraklara yapılan imparatorluk seyahati, Balkan devletleri ve halklarıyla olan iyi ilişkileri hiçbir şekilde bozamaz; aksine, ticaret ve sanayi lehine kalıcı bir ekonomik etki de yaratacaktır” (Wiener Montags-Post, 23.05.1910, s. 2).

Dr. Sylvester bu seyahatle Bosna ve Hersek'in ilhakının sembolik olarak gerçekleşeceğini vurgularken benzer şekilde diğer bir Milletvekili Dr. Heiling, Franz Joseph'in Bosna seyahatini büyük Bosna seferinin kilit taşı olarak nitelendirmiştir (Wiener Montags-Post, 23.05.1910, s. 2). Nitekim kendisine söz konusu seyahatte eşlik edecek maiyetinde monarşinin tamamını temsil eden bir heyet de ilk kez resmî olarak yeni imparatorluk topraklarına gidecekti. Bunlar ortak bakanlar olarak Dışişleri Bakanı Kont Aehrenthal (1854-1912), Savaş Bakanı Baron Schönaich (1844-1916) ve Maliye Bakanı Baron Burián (1851-1922) ile Avusturya Başbakanı Baron Bienerth (1863-1918) ve Macaristan Başbakanı Kont Khuen-Héderváry (1849-1918) idi. Maiyette yer alan bu kişiler dahi Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan ile birleşmesinin o günlerde bir kez daha oldukça şenlikli ve bir o kadar da dokunaklı bir şekilde belgeleneceğine işaret etmekteydi (Prager Abendblatt, 30.05.1910, s. 1). Dr. Heiling ayrıca Franz Joseph'in bu iki vilayette Avusturya'nın tüm

halkları tarafından saygı duyulan, adaleti en yüce ilke olarak seçen ve hükûmet çalışmalarında halkların iş birliğine güvenen bir hükümdar olarak görüldüğünü ve bu yolculuğun aynı zamanda Balkanlar'da barış anlamına geldiğinin kabul edildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Biankini'nin açıklamaları ile ilgili olarak şu ifadelerinin altını çizmek önemli görülmektedir:

“Bosna ve Hersek halkının istek ve şikâyetlerini tahtın önünde açık ve samimi bir şekilde dile getirebilmesi arzu edilen bir durumdur. Zira imparatorun girişimi sadece halk için değil devlet için de maddi, ulusal ve sosyal faydalar yaratabilir. İki zengin ve güzel yerin kesinlikle daha fazla gelişmeye ihtiyacı vardır ve akılcı ilerleme için gerekli koşullar yaratılmalıdır. Bunlardan biri hiç şüphesiz, çözümü sadece Bosna ve Hersek için değil Dalmaçya için de bir ölüm kalım meselesi olan demiryolu meselesidir” (Wiener Montags-Post, 23.05.1910, s. 2).

Bianki'nin açıklamalarında önemli bir diğer husus da Bosnalı Müslüman ve Sırlara kıyasla Hırvatların imparatorluk nezdindeki konumuna ilişkin dikkate değer ifadeler bulunmasıdır:

“Güney Slavlarının, özellikle de Hırvatların köklü ve çoğu zaman sınanmış hanedan sadakati göz önüne alındığında, imparatorun Bosna'ya gelişi her yerde büyük bir sevinç yaratacaktır... Hırvatistan açısından bakıldığında, majestelerinin maiyetinde Hırvatistan banusuna yer verilmemesi çok üzücüdür. Hırvatistan yüzyıllar boyunca Bosna'da Hristiyanlığı savunmuş ve bu toprakların birliği için en çok kanı onun evlatları dökmüştür. Leopold ve Maria Theresa gibi Habsburg Hanedanı'na mensup hükümdarlar; Bosna'da bir toprak parçası elde ettiklerinde, bu konudaki ilk adım olarak söz konusu bölgeyi Hırvatistan'a ilhak eden ve Hırvatistan banusunun idaresine veren bir ferman yayınlamışlardır. Her hâlükârda, imparatorun Bosna'ya yaptığı yolculuk, hükümdarın yeni tebaasına duyduğu sevginin bir işareti olarak tüm halklar tarafından memnuniyetle karşılanmalıdır” (Wiener Montags-Post, 23.05.1910, s. 2).

2. Bosna ve Hersek Seyahatine İlişkin Gelişmelerin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları

Bosna ve Hersek toprakları her ne kadar kesin olarak elden çıkmışsa da Osmanlı arşivine yansıyan evraktan (BOA, HR. SYS. 274/21-26) Osmanlı Devleti'nin bu topraklara olan ilgisini kaybetmediği ve bölgede yaşanan gelişmeleri dikkatle takip etmeye devam ettiği görülmektedir. Nitekim Osmanlı hariciyesi, Avusturya'daki temsilcileri aracılığıyla Franz Joseph'in gerçekleştireceği Bosna ve Hersek seyahati ile ilgili olarak seyahatin tarihi, amacı, nasıl gerçekleştirileceği, seyahatte kendisine kimlerin eşlik edeceği, seyahatin Avusturya kamuoyunda nasıl değerlendirildiği, hükümdarın bu seyahatten ne zaman döneceği ve 21 Haziran'daki Macaristan Parlamentosu'nun açılışına katılıp katılmayacağı gibi merak edilen konular hakkında haberdar edilmiştir. Bu hususta Osmanlı Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'ya (1862-1925) Viyana'daki Osmanlı elçiliğinden çekilen bir telgrafta; Franz Joseph'in Budapeşte'ye ziyaretinin ardından, 1910 yılı Mayıs ayının sonlarına doğru Bosna ve Hersek'e gideceğinden bahsedilmiş ve bu seyahat hakkında basında (Fremden-Blatt, Zeit, Neue Freie Presse, Neues Wiener Journal) çıkan yorumlara yer verilmiştir. “Fremden-Blatt” gazetesinden naklen aktarılan haberlerde; Avusturya hükûmeti yönetiminin övüldüğü ve Bosna ve Hersek halkının Franz Joseph'e göstermekten asla vazgeçmedikleri saygılarına ve onun ziyaretine gönülden gelen bir istek olduğuna değinildiği ifade edilmiştir. İçeriği Osmanlı hariciyesine bildirilme gereği duyulan gazetede yer verilen ifadelere

göre “*en küçük çocukları*”⁵ monarşinin kalbine yabancı kalmamalıydı. Hükümdar 30 Mayıs’ta Saraybosna’ya varacaktı. Burada Bosna ve Hersek valisinin konağında⁶ kalacaktı. Bosanski Brod’da dar yollar normal vagonların dolaşımına izin vermediğinden Macar vagonlarını bırakıp, Bosna Demiryolu İdaresi’nin kendisi için özel olarak yaptırdığı vagonlarda yerini almak zorunda olacaktı. Üç gün Saraybosna’da, bir gün de Mostar’da kalacaktı. Telgrafta değinilen “*Zeit*” gazetesinin iddiasına göre ise seyahat fikrini ortaya atan kişi Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Aehrenthal idi. Telgrafta içeriğine değinilen bir diğer gazete olan “*Neue Freie Presse*” gazetesine göre 11 Mayıs’ta Franz Joseph Budapeşte’ye gidecek, Macaristan’a vardığında kendisine büyük bir resepsiyon verilecek, ayın 29’unda Budapeşte’den ayrılıp Saraybosna’ya gidecek ve 18 Mayıs’ta başlayacak Bosna seçimleri o gelene kadar çoktan bitmiş olacaktı⁷. Aynı gazetenin akşam baskısında ise yaşı dikkate alındığında bu seyahatin hükümdara vereceği rahatsızlığa değinilmiş ve hükümdarı büyük bir yorgunluğa maruz bırakacağına dikkat çekilmiştir. Telgrafta belirtildiğine göre “*Neues Wiener Journal*” gazetesi de hükümdarın seyahatine karşı çıkmış ve Franz Joseph’in böyle bir seyahatin yorgunluğuna sokulmaması gerektiğini, bunu Kont Aehrenthal’in düşünmesinin lazım geldiğini belirterek, Bosna ve Hersek’i monarşieye daha fazla bağlamak için başka yolların da bulunabileceğini, arşidük veliahdın bu durumda hükümdarı çok iyi bir şekilde temsil edebileceğini ve bu yolculuğun yorgunluğunu daha iyi taşıyabileceğini dile getirmiştir. Aynı gazete yine oldukça konforsuz ve ilkel şartlarda yapılacak yolculuğa karşı uyarıda bulunmuş ve bu hususta milyonlarca tebaanın kaygısı haklı çıkarsa Franz Joseph’e duyulan “*ateşli sevginin*” bu seyahatin sebebi olanlara öfkeyle yansıtacağına dikkat çekmiştir. Bu arada telgrafta belirtildiğine göre o günkü “*Neue Freie Presse*” gazetesi ise bu geziyi ilk öneren kişinin, aynı zamanda Bosna ve Hersek’in yönetiminden sorumlu ortak Maliye Bakanı Baron Burian olduğunu ileri sürmüştür (BOA. HR. SYS. 274/21).

Seyahatin başlamasına birkaç gün kala Osmanlı İmparatorluğu’nun Macaristan Başkonsolosluğu’ndan Osmanlı Hariciye Nezareti Müstaşarı Ohannes Kuyumcuyan’a (1852-1933) çekilen bir telgrafta da yine hükümdarın 29 Mayıs Pazar akşamı Bosna ve Hersek’e gitmek üzere Budapeşte’den ayrılacağı kesin olarak bildirilmiştir. Söz konusu seyahatin amacının, bu eyaletlerin ilhakını ve Franz Joseph’in yakın zamanda kabul ettiği anayasayı bizzat teyit etmek olduğu belirtilmiştir. Bu seyahat sırasında hükümdara ortak dışişleri, maliye ve savaş bakanlarının da eşlik edeceği ayrıca belirtilmiştir. Bunun yanı sıra hükümdarın 21 Haziran’da gerçekleşecek olan Macaristan parlamentosunun açılışına katılmak üzere 18 Haziran’da Budapeşte’ye döneceği söylentilerinin olduğu konusunda da bilgi verilmiştir (BOA, HR. SYS. 274/22).

⁵ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimi altında Bosna ve Hersek’in idaresi dönemin diğer sömürgeleştirilmiş bölgelerine kıyasla farklı bir yaklaşımla yürütülmüştür. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna ve Hersek’in yönetiminde kendini “*loco parentis*” konumuna yerleştirmiş ve Bosna ve Hersek halkını anlamak, motive ve disipline etmek için ebeveyn-çocuk ilişkisi yaklaşımını benimsemiştir (www.kakanien-revisited.at). İmparatorların bir “*baba*” olarak algılanması ve adlandırılmasıyla ilgili benzer bir yaklaşım Ruslarca da benimsenmiştir. Nitekim Orta Asya halklarının 1916’daki isyanlarından sonra Taşkent’te bir delegeyi kabul eden Türkistan Genel Valisi Kuropatkin şunları söylemiştir: “*Rusya İmparatorluğu güçlüdür; onun kurulmasında, güçlenmesinde ve yayılmasında Ruslar rol oynamıştır... Rusya içindeki çeşitli halkların hepsi bir babanın, büyük hâkim imparatorun ve bir ananın, büyük Rusya’nın çocuklarıdır. Bu çok üyeli ailede Rusların hepsinin ağabeyleri olması icap eder*” (Erdem ve Shilmambetov, 2021, s. 22).

⁶ “*Konak*”, Avusturya-Macaristan yönetimi sırasında Bosna ve Hersek valisinin oturduğu bir yerdi. Konak bugün de bir rezidans olarak kullanılmaktadır (www.parlament.ba).

⁷ 18-28 Mayıs 1910 tarihleri arasında yapılan bu seçimlerde Sırp Ulusal Örgütü otuz bir Ortodoks sandalyenin tamamını, Müslüman Ulusal Örgütü yirmi dört Müslüman sandalyenin tamamını ve Hırvat Halk Birliği on altı Katolik sandalyenin on ikisini kazanırken dört sandalye de Hırvat Katolik Derneği tarafından alınmıştır. Parlamento son kez Arşidük Franz Ferdinand’ın Saraybosna’da öldürülmesinden bir gün sonra, 29 Haziran 1914 tarihinde toplanmıştır (Grbić, 2007, s. 43).

Öte yandan o sıralar Viyana'daki Osmanlı temsilcilerinin Osmanlı hariciyesine yaptığı bildirimlerin bir kısmının konusunu da Avusturya-Macaristan'ın başta Yeni Pazar Sancağı olmak üzere yeni işgallere yönelik herhangi bir düşüncesi olup olmadığı oluşturmaktadır⁸. Nitekim Avusturya dışişleri bakanlığının görüşlerini yansıtan "*Fremden-Blatt*" gazetesinde (Sabah, 30.05.1910, s. 1) yayınlanan ve Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müstakbel siyasi ilişkileri açısından dikkat çeken ifadeler içeren bir makale hakkında Ohannes Kuyumcuyan'a çekilen bir telgrafla bilgi verilmiş, makalenin yer aldığı gazete kupürü de gönderilmiştir. Bu makalede Franz Joseph'in Bosna seyahatinden bahsedilirken ilhakın Avusturya-Macaristan'ın Balkan politikasının odak noktası olduğu belirtilmiş, ilhakı gerekli kılan nedenler özetlenmiş ve Avusturya-Macaristan birliklerinin Yeni Pazar Sancağı'ndan çekilmesinin monarşinin yeni işgallere hevesli olmadığına en iyi kanıt olduğu eklenmiştir. Bu makaleye göre Avusturya-Macaristan, Türkiye'ye⁹ yönelik sadece samimi sözlerle yetinmemiş, mutabakat zaptı ile çok değerli tavizler de vermişti. Dış politikanın bu tutumu Avusturya-Macaristan kamuoyuyla da uyumluydu. Balkanlar'daki statükonun korunması, Avusturya-Macaristan politikasının sarsılmaz ilkesiydi ve bu ilkenin dokunulmazlığının en iyi garantisinin Türkiye'nin sağlanması olduğu inaniyordu. Avusturya-Macaristan'ın bu bakış açısı, Rusya ile Avusturya-Macaristan arasındaki ilişkilerin normale dönmesini amaçlayan müzakerelerde bir kez daha dile getirilmişti. Avusturya-Macaristan, Türkiye'nin diğer güçlerle ilişkilerinin de dostane olmasını istemiş ve her zaman Osmanlı İmparatorluğu ile Hristiyan Balkan devletleri arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülmesini savunmuştu. "*Balkanlar'da barış ve dostluk*", artık Bosna ve Hersek'i de kapsayan Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde benimsenen politikanın sloganı olmuştu (BOA, HR. SYS. 274/23; Sabah, 30.05.1910, s. 1). Keza bu makale "*Sabah*" gazetesinde de değerlendirilmiş; Osmanlı kamuoyunda Bosna ve Hersek meselesinin artık kapanmış bir konu olarak görüldüğü ve Osmanlı siyasetinin geleceğe odaklanacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda Avusturya-Macaristan diplomasisinin geçmişte Doğu dengesini muhafaza etme çabalarına sınırlı bir önem atfettiği, ancak bundan sonraki süreçte Balkan politikasının, Avusturya-Macaristan'ın genel siyasetinde daha belirgin ve aktif bir konuma sahip olması temennisinde bulundukları ifade edilmiştir (Sabah, 30.05.1910, s. 1).

Bununla birlikte bazı Sırp gazetelerinde ise Yeni Pazar Sancağı'ndan bir heyetin sancağın Avusturya tarafından ilhakını talep etmek için Bosna'ya gidip, Avusturya imparatorunun huzuruna kabul edilmeleri teşebbüsünde bulundukları ve imparatorun bu heyeti kabul etmediği hakkında bilgi verilmiştir (Sadâ-yı Millet, 04.06.1910, s. 2). Kosova vilayeti ile gerçekleştirilen yazışmalar neticesinde yapılan incelemeler, Yeni Pazar Sancağı'ndan bir heyetin herhangi bir girişimde bulunduğu dair bir ihtimalin mevcut olmadığı yönünde olmuştur. Ayrıca belirtilen dönemde Bosna'ya bu ya da başka bir amaçla gitmiş ne bir heyet ne de bir kişinin

⁸ Bu arada Viyana elçiliğinden Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'ya o sıralar Bosna ve Hersek'e ilişkin bildirilen konulardan biri de Bosna Meclisi ile ilgilidir. Bu hususta meclisin 15 Haziran'da Genel Vali Baron Vareşinin tarafından törenle açılacağı, onun bu vesileyle uygun bir konuşma yapacağı ve atamayı yapan İmparatorluk fermanlarını okuyacağı bildirilmiştir. Ayrıca Osmanlı yetkilileri; Alibeg Firdus'un başkan, Vojislav Šola (Sırp) ile Dr. Nicola Mandić'in (Hırvat) başkan yardımcılar olacağı, başkanlık yemini ve konuşmasının ardından oturuma ara verileceği, Bosna Meclisi'nin 4 ila 5 hafta sürecek ilk oturumunda yerel yönetimin 1910 bütçesi ve tarım reformlarına ilişkin teklifini sunacağı, diğer tekliflerin ise ancak bir sonraki güz döneminde meclise sunulacağı konularında da bilgilendirilmeye devam edilmiştir (BOA, HR. SYS. 274/25). Keza Ohannes Kuyumcuyan'a çekilen bir telgrafta ise Franz Joseph'in Saraybosna ziyaretine katılan bir Fransız muhabirin, Budapeşte'deki meslektaşına yazdığı özel bir mektupta yazılanlardan çıkarılan sonuca göre Saraybosna'daki bir sonraki seçimde siyasi partilerin kendi aralarında kavga edecekleri ve Avusturya hükûmetinin mevcut durumu sürdürmenin mutluluğuyla kollarını kavuşturacağı söylentileri de dile getirilmekteydi (BOA, HR. SYS. 274/24).

⁹ Gerek "*Fremden-Blatt*" gazetesine ait kupürde gerekse bu kupürle ilgili Fransızca kaleme alınan arşiv evrakında "*Türkiye*" ifadesi kullanıldığından metinde geçtiği şekline sadık kalınmıştır (Bununla ilgili bkz. BOA, HR. SYS. 274/23). Bu hususta çalışmanın geri kalan kısmında da yine kaynak metindeki ifade şekline sadık kalınması tercih edilmiştir.

bulunduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda söz konusu bilgiyi içeren neşriyatın gerçeği yansıtmadığı anlaşılmış ve bu doğrultuda tekzip edilmiştir (Tanin, 05.06.1910, s. 4). Avusturya'nın Yeni Pazar Sancağı'nı işgal edeceğine ve buna ne Osmanlı Devleti'nin ne de Rusya'nın engel olacağına dair Rusya hükûmetinin Sırbistan'a bilgi verdiğinden bahseden bir başka haber de yine asılsız bir haber olarak belirtilmiştir (Tanin, 08.06.1910, s. 1). Bu hususta keza 21 Haziran 1910'da Viyana elçiliğinden yapılan bir bildirimde de Ragusa'daki Osmanlı Konsolosu Pascal Efendi'nin Yeni Pazar Sancağı'ndan gönderilecek bir heyet ile ilgili yerel "*Prava Crvena Hrvatska*" gazetesinden Fransızca tercümesiyle birlikte gönderdiği bir kupürden bahsedilmiştir. Buna göre Franz Joseph'in Saraybosna'da kalışı münasebetiyle, Avusturya-Macaristan'ın Yeni Pazar Sancağı ile ilgili olarak bir kez daha hak ve görevlerini üstlenmesi yönünde bir talepte bulunmak üzere Yeni Pazar Sancağı'ndan özel bir heyetin hazırlandığı yönünde haberler duyulmakla birlikte uluslararası siyasi anlayış ve Avusturya-Macaristan'ın sancaktaki resmî ve fiili olarak geçici hakkı gerçeği göz önüne alındığında böyle bir heyetin kabul edilmesinin mümkün olamayacağı beyan edilmiştir (HR. SYS. 274/26)¹⁰.

Ancak işin ilginç olan yanı o sıralar Belgrad'da gerçekten de büyük bir heyecan hüküm sürmekteydi. Bu heyecan ise ihtiyat askerlerinin silahlıta alındığı ve Yeni Pazar Sancağı'nın Avusturya-Macaristan ordusu tarafından zapt edileceği söylentilerinden kaynaklanmıştır. "*Neue Freie Presse*" gazetesine göre; Avusturya-Macaristan'ın sancağı kendi isteğiyle terk etmesi zaten böyle bir söylentinin doğru olmayacağını herkes nazarında ispat etmekteydi. Ancak bir fesat vesilesi olarak o sıra o kadar çok gündeme getirilmişti ki nihayet Belgrad halkı da bunun doğru olduğuna inanmıştı (Tanin, 29.05.1910, s. 3). Nitekim bizzat Avusturya sefiri Babiali'ye gelerek, Avusturya'nın Yeni Pazar Sancağı'nı tekrar işgal niyetinde olduğuna dair bazı telgraf ajansları tarafından verilen havadisın tamamen asılsız olduğunu beyan etmiştir (Sadâ-yı Millet, 04.06.1910, s. 2; Sabah, 04.06.1910, s. 2; Tercüman-ı Hakikat, 03.06.1910, s. 3; Yeni İkdâm, 04.06.1910, s. 1)¹¹.

Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken diğer yandan da Franz Joseph'in, imparatorluğuna en son olarak dâhil olan topraklara doğru yolculuğu vuku bulmaktaydı.

¹⁰ Keza Taşlıca hususi heyetinin de Franz Joseph tarafından kabul edilmediği basında yer alan haberlerden biri olmuştur (Tanin, 04.06.1910, s. 1). Ancak daha sonra "*Ajans Ottoman*", Sırp gazeteleri tarafından Taşlıca'dan bir heyetin hükümdara gittiğine dair verilen haberi tekzip etmiştir (Tanin, 05.06.1910, s. 3).

¹¹ Burada özellikle belirtilmesi gereken husus ise Sırbistan'da ihtiyat askerleri gerçekten de silahlıta alınmışlardır. Fakat ihtiyat askerlerinin silahlıta alınmalarının nedeni Yeni Pazar Sancağı'nın işgali değil, Osmanlı veliahdının Belgrad seyahatiydi. Veliht Yusuf İzzeddin Efendi Londra'ya gitmek üzere Belgrad'dan geçtiği sırada kendisine teveccüh gösterilmişti. Bu sefer dönüşünde daha büyük bir saygıyla kabul edilmesi planlanmaktaydı. Osmanlı veliahdı Belgrad'da bir iki gün kalarak, daha önce Dersaadet'i ziyaret eden Sırbistan kralına iadeiziyaret etmiş olacaktı. Makedonya'daki Bulgar rakibine karşı bazı başarılar göstermek isteyen Sırbistan da Osmanlı Devleti ile iyi ilişkilerin devamına büyük önem vermekteydi. Veliht şerefine olarak Belgrad'da icra edilecek merasim için tanzim edilen programda büyük bir resmigeçit de yer almaktaydı. Belgrad'da bulunan alayların mevcudunun az ve kışlalarda bulunan askerlerin büyük kısmının daha yeni silahlıta alınan kura neferlerinden olması dolayısıyla 8706. Piyade Alaylarıyla 4. Süvari ve Tuna Topçu Alaylarına mensup ihtiyat askerlerinin 30 Mayıs'a kadar toplanması kararlaştırılmıştır. Ne var ki bu husustaki emirler geceleyin verilmiş olduğundan ahali Avusturya ile harp olacağını zannetmiş ve bunun üzerine her biri büyük bir heyecan içine düşmüştür. Bu söylenti dolaşmaya başladığı zaman Sırp Meclisi'nde (İskopçina) müzakereler cereyan etmekte olup, o sırada kahvehanelerden birinde bulunan bir mebus ahalinin heyecanını görünce meclise koşmuş ve derhâl hükûmetten bu seferberlik hazırlıkları hakkında izahat istemiştir. Mecliste hazır bulunan adliye nazırı da bir cevap vererek, ahalinin heyecanı böylece teskin edilmiştir (Sadâ-yı Millet, 29.05.1910, s. 1).

3. Franz Joseph'in Yolculuğu ve Bosna ve Hersek Günleri¹²

Tarihi bir devlet ziyareti olarak 29 Mayıs akşamı, saat 18.40'ta, Franz Joseph birkaç haftadır kaldığı Macaristan'ın başkenti Budapeşte'den, Bosna'ya gitmek üzere imparatorluk treniyle yolculuğuna başlamıştır (Czemowitzer Tagblatt, 31.05.1910, s. 1; London Evening Standard, 30.05.1910, s. 8). Yaklaşık 150 kişilik maiyetinde (Tanin, 31.05.1910, s. 1); daha önce de ifade edildiği üzere ortak bakanların yanı sıra Teşrifat Bakanı Montenuovo Prensi Alfred (Sadâ-yı Millet, 31.05.1910, s. 2; London Evening Standard, 31.05.1910, s. 8), iki başbakan (Baron Bienerth ve Kont Khuen-Héderváry) (Czemowitzer Tagblatt, 31.05.1910, s. 1; Sabah, 31.05.1910, s. 3) ve Avusturya ile Macaristan mebusan meclisi başkanları (Sadâ-yı Millet, 31.05.1910, s. 2) yer almıştır. Franz Joseph ve maiyetini taşıyan imparatorluk treni sırasıyla Bosanski Brod (Die Neue Zeitung, 31.05.1910, s. 2), Doboj (Neues Wiener Tagblatt, 31.05.1910, s. 5), Zavidovic (Wiener Zeitung, 31.05.1910, s. 7)¹³, Zenica (Neues Wiener Tagblatt, 31.05.1910, s. 6) ve Visoko (Das Vaterland (Morgenblatt), 31.05.1910, s. 4) tren istasyonlarında kısa bir süre durmuş; imparatorluk treninden inen hükümdar belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri, din adamları, askerî yetkililer ile askerî selamlama için konuşlandırılan bölükler ve diğer devlet yetkilileri tarafından karşılanmıştır (Neues Wiener Tagblatt, 31.05.1910, s. 6). Güzergâh boyunca imparatorluk trenine halkın tezahüratları eşlik etmiş ve bahsi geçen istasyonlarda belediye başkanları hükümdara tahta olan bağlılık ve sadakatlerini ifade etmişlerdir (Sadâ-yı Millet, 31.05.1910, s. 2; Bradford Observer, 31.05.1910, s. 2). Franz Joseph de belediye başkanlarının yaptığı selamlama konuşmalarının her birine içtenlikle cevap vererek ve kendisine gösterilen saygı ve bağlılık karşısında duyduğu memnuniyeti dile getirerek, Saraybosna'ya ulaşmıştır (Neues Wiener Tagblatt, 31.05.1910, s. 6).

Franz Joseph'in Saraybosna'ya girişi ise büyük bir ihtişam ve kutlama ile gerçekleşmiştir. Zira bu olayın öncesinde yapılan hazırlıklar ile görkemli bir atmosfer oluşturulmuştur. Belediye Başkanı Esad Kulović halktan evlerini süslemelerini ve bayraklarla donatmalarını istemiştir (Horel, 2023, s. 489). Şehir bayram süslemeleriyle donatılmış, hükümdarı karşılamak için kalabalıklar toplanmıştır. Öğleden itibaren tüm çalışmalar durdurulmuş, dükkânlar kapatılmıştır. İmparatorluk treni tütün fabrikası yakınındaki istasyonda durduğunda karşılama salonu önünde toplanan insanlar tarafından hükümdar coşkuyla karşılanmış, onuruna 124 pare top atışı yapılmış ve kilise çanları çalınmıştır. Hükümdarın şehre girişi dolayısıyla gazeteler özel baskılar çıkarmışlardır (Agramer Zeitung, 31.05.1910, s. 2; Neues Wiener Tagblatt, 31.05.1910, s. 6; Sheffield Daily Telegraph, 31.05.1910, s. 9).

Bütün bu detaylar ise Franz Joseph'in Saraybosna'ya girişinin nasıl büyük bir olay olduğunu göstermektedir. Hâl böyle iken şehirdeki karşılama halk üzerinde de büyük bir etki bırakmıştır (Die Zeit (Morgenblatt), 31.05.1910, s. 4). Bu arada bilhassa belirtilmesi gereken bir husus da hükümdarın yirmi saatlik bir seyahate rağmen hiçbir yorgunluk belirtisi göstermemiş olmasıdır (Sadâ-yı Millet, 31.05.1910, s. 2).

¹² Avusturya-Macaristan basını üzerinden Franz Joseph'in Bosna ve Hersek yolculuğunda izlediği güzergâh ve bu sırada kimler tarafından, nasıl karşılandığına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gönenç, Senem (2021), The Visit of the Emperor-King Franz Joseph to Bosnia and Herzegovina (May 30-June 3, 1910), V. Krystev vd. (Ed.), Tourism Studies and Social Sciences içinde (601-627), St. Kliment Ohridski University Press, Sofia. Bu çalışma bahsi geçen çalışmanın Osmanlı arşiv evrakı, Osmanlı ve İngiliz gazeteleri ile zenginleştirilmiş ve seyahatin daha çok yankıları ve siyasi mahiyeti üzerine odaklanmış hâlini ihtiva etmektedir.

¹³ Programda yer almamasına rağmen Zavidovic'de imparatorluk treninden inmiştir. Burada kendisine yapılan alkışlama Franz Joseph'i âdetâ büyütlemiştir (Wiener Zeitung, 31.05.1910, s. 7).

İstasyondaki karşılamının ardından Franz Joseph, Bosna ve Hersek Valisi Varešanin'in¹⁴ eşliğinde mükellef bir arabaya binerek, Konak'a gitmiştir. Bu sırada kendilerini askerî hassa takip etmiştir. Şehrin dört bir yanı muhteşem şekilde süslenmiş ve güzergâhta askerler mevkilerini almışlardır. Bu sırada halk da alkışlarıyla hükümdara sevgilerini göstermişlerdir (Sadâ-yı Millet, 31.05.1910, s. 2). Franz Joseph burada resmî kabuller gerçekleştirmiştir. Memurları, Bosnasaray belediye reisini, meclis azasını, Sırp, Katolik ve Müslüman heyetleri ile ticaret odası ve dava vekilleri heyetlerini kabul etmiştir. Daha sonra yabancı konsolosları, zabitan heyetleri, banka ve büyük fabrikaların müdürleri ile görüşmüştür (Sabah, 02.06.1910, s. 3; Yeni İkdâm, 02.06.1910, s. 1). Konak'ın koridorları insan kalabalığıyla dolmuştur. Franz Joseph'in cevapladığı on sekiz konuşma yapılmış ve kabul süresince geleneklere uygun olarak sürekli sade kahve ikram edilmiştir. Hükümdar yaşlılığına rağmen takdire şayan bir canlılık göstermiş ve kabuller sona erdiğinde de yorgun görünmemiştir (Arbeiter Zeitung (Morgenblatt), 01.06.1910, s. 4; Neues Wiener Tagblatt, 01.06.1910, s. 5). Öğleden sonra birkaç ziyaret gerçekleştirmiştir. Bardaktan boşanırcasına yağın yağmura rağmen geçmesi gereken sokaklarda kendisini büyük bir insan kalabalığı beklemiştir (Die Zeit (Morgenblatt), 01.06.1910, s. 5; Yeni İkdâm, 01.06.1910, s. 1). Özellikle ziyaret ettiği kilise ve diğer ibadethanelerdeki kalabalık alışılmadık derecede yoğun olmuştur (Die Zeit (Morgenblatt), 01.06.1910, s. 5). Hükümdar; Katolik, Sırp Ortodoks kiliseleri ile Begova (Gazi Hüseyin Bey) Camisi'ni, Musevi (Aşkenaz Sinagogu) ve Protestan mabetlerini ve şehremanetini ziyaret etmiştir (Horel, 2023, s. 489; Sadâ-yı Millet, 02.06.1910, s. 2; Sabah, 02.06.1910, s. 3). Muhtemelen en dikkat çeken ziyaretlerden biri olarak, İslam dünyasında haklı bir üne sahip olan ve parlak bir şekilde yeniden tasarlanan Begova Camisi'ne yapılan ziyaret özellikle zikredilebilir. Caminin avlu kapısında Müslüman topluluğun lideri tarafından kısa bir Almanca konuşmayla karşılanan Franz Joseph, burada küçük bir kız çocuğunun kendisine sunduğu bir buket çiçeği almıştır (Wiener Zeitung, 01.06.1910, s. 8). Akşam Konak'ta bir ziyafet verilmiştir. Daha sonra Avusturya ile Macaristan başbakanları maiyetleri ile birlikte Viyana ve Budapeşte'ye dönmüşlerdir (Sadâ-yı Millet, 02.06.1910, s. 2; Sabah, 02.06.1910, s. 3).

1 Haziran'da hükümdar için resmî geçit töreni düzenlenmiştir (Sadâ-yı Millet, 02.06.1910, s. 2; Sabah, 02.06.1910, s. 3; Yeni İkdâm, 02.06.1910, s. 1)¹⁵. Halk çeşitli araçlarla ve yaya olarak akın akın tören alanına gelmiştir. Tribünler seçkin bir izleyici kitlesiyle dolarken, birlikler konuşlanmıştır. Burada da büyük bir coşkuyla karşılanan Franz Joseph, bu geçit töreniyle ilgili olarak kolordu komutanlarına “*Ne Viyana'da ne de Budapeşte'de böyle güzel bir geçit töreni gördüm*” diyerek, övgüsünü dile getirmiştir (Agramer Zeitung,

¹⁴ Baron Varešanin, 9 Mart 1909'da Winzor'un (1907-1909) halefi olarak mevcut görevine atanmıştır. Yüksek askerlik hizmetinin çoğunu Avusturya-Macaristan'ın güneyinde gerçekleştirmiştir. Zara'da kolordu genelkurmay başkanı olarak ve Mostar'da tümen subayı olarak çalışmıştır. 1903-1905 yılları arasında Saraybosna'da 15. kolordu komutanlığına, ardından Zara'ya askerî komutanlığa, oradan da Bosna'nın başına getirilmiştir. Baron Varešanin Bosna'nın en tanınan kişiliklerinden biridir (Die Zeit (Morgenblatt), 09.06.1910, s. 4). Son derece yetenekli bir subay olarak anılan Baron Varešanin'in ilhak edilen vilayetlerdeki askerleri, halkı ve koşulları çok iyi tanıdığı ifade edilmektedir (Evening Mail, 10.03.1909, s. 1). Bu arada Bosna ve Hersek Valisi Varešanin ile ilgili olarak belirtilmesi gereken en dikkat çekici hususlardan biri de Saraybosna'da başarısız bir suikast girişimine uğramış olmasıdır. Varešanin, 15 Haziran günü meclisin açılışından sonra arabasıyla hükümet binasına (Konak'a) dönerken, sosyalist Sırp öğrenci Bogdan Cerajic, İmparatorluk Köprüsü üzerinde Varešanin'e isabet ettirmeden beş el ateş etmiştir. Suikastın faili daha sonra altıncı bir atışla kendini olay yerinde vurarak, intihar etmiştir (Österreichische Volkszeitung, 17.06.1910, s. 2; Westminster Gazette, 15.06.1910, s. 7). Suikast girişimine ilişkin daha sonra Saraybosna'dan yapılan ve Viyana basınında yer alan açıklamaya göre Vali Varešanin'e suikast girişiminde bulunan Bogdan Cerajic aslında imparator orada bulunduğu sırada Bosna'nın başkentindeydi (Belfast News-Letter, 20.06.1910, s. 8). Bununla birlikte hayatının son on yılını solunum sistemi hastalıklarıyla geçiren yaşlı imparator ise 21 Kasım 1916 tarihinde, ikamet ettiği Schönbrunn Sarayı'nda hayata gözlerini kapamıştır (Tüzün, 2022, s. 476).

¹⁵ Muhtelif suçlardan dolayı tevkif edilen iki yüz kişinin affına dair olan emirname de aynı gün yayınlanmıştır (Sadâ-yı Millet, 02.06.1910, s. 2; Evening Mail, 03.06.1910, s. 1; Sabah, 02.06.1910, s. 3; Yeni İkdâm, 02.06.1910, s. 1).

03.06.1910, s. 2). Konak'a döndüğünde, beraberindeki bakanlar ve diğer devlet erkânı ile birlikte terasa çıkmasıyla, ulusal kıyafetler giymiş ve gözleri sevinçle parlayan öğrenciler, mızika eşliğinde hükümdarın önünden geçerek tören yürüyüşü gerçekleştirmiştir (Agramer Zeitung, 02.06.1910, s. 3; Sabah, 03.06.1910, s. 2-3). Kız ve erkek iki yüz öğrenci tarafından millî marşın okunması ile tören sona ermiştir (Sabah, 03.06.1910, s. 3). Kendisini oldukça etkileyen bu tören karşısında Franz Joseph gözyaşlarına engel olamamış; etrafındakilere, kendisine büyük bir zevk veren bu görkemli ve samimi etkinlikten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Muhtemelen Franz Joseph ve çevresindekiler üzerinde en güçlü etkiyi öğrencilerin yaşlı hükümdara gösterdikleri saygı bırakmıştır (Agramer Zeitung, 02.06.1910, s. 3).

2 Haziran'da Franz Joseph, Saraybosna'yı çevreleyen güçlü surları teftiş etmiştir. Pašino-Brdo kalesinde kale komutanları Emil Magyar ve İstihkâm Müdürü Yarbay Skvor'a tahkimatı anlattırılmış ve kendilerine çok sayıda soru sormuştur. Burada Saraybosna vadisinin muhteşem panoramik manzarasını izleme imkânı da bulmuştur. Genelkurmay Başkanı Albay Liposcek daha sonra Saraybosna'nın ele geçirilişini anlatarak, 19 Ağustos 1878'deki operasyonlarda rol oynayan noktaları tek tek açıklamıştır. Savaş alanlarını görmenin hükümdar üzerinde etkisi büyük olmuştur (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2). Zira Pašino-Brdo kalesine giden yol, 1462 yılında Saraybosna Fatih Sultan Mehmed'in çadır kurduğu şehrin bir parçası olan Bakije'den geçmekteydi. Bu yolculuk pek çok tarihî anıyı da canlandırmıştır (Neues Wiener Tagblatt, 03.06.1910, s. 8).

Bu arada yolda da çok sayıda çiftçi ve kadın, Franz Joseph'i coşkuyla selamlamıştır. Kendisine iki Sırp kız çiçek demeti, bir Türk kadın da ipek nakışlar sunmuştur. Bunları da nezaket ve teşekkürle kabul eden hükümdar tarafından, önceki günlerde olduğu gibi, kendilerine değerli bilezikler, broşlar, kolyeler ve benzerleri hediye edilmiştir. Konak'a dönüş yolculuğunda Franz Joseph, 17 pavyondan (koğuştan) oluşan ve en modern gereksinimleri karşılayan devlet hastanesinin önünden geçmiştir. Hastane yakınlarında bulunan manastır okulunun öğrencileri, arabayla geçerken ulusal marşı söyleyerek, saygılarını sunmuşlardır. Hükümdar onları selamlarken Bosna ve Hersek valisine gördükleri karşısında duyduğu memnuniyeti tekrar tekrar ifade etmiştir (Neues Wiener Tagblatt, 03.06.1910, s. 8). Öğleden sonrayı Ilidze hamamlarına ve Bosna kaplıcalarını ziyarette ayırmıştır. Saraybosna'daki imparatorluk günlerinin son akşamında bir saray yemeği düzenlenmiştir. En az yetmiş beş topluluk ve toplamda 4000'den fazla kişinin katıldığı bir fener alayı eşliğinde yapılan serenatla Saraybosna'daki imparatorluk günleri sona ermiştir (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2; Birmingham Mail, 03.06.1910, s. 7).

3 Haziran'da Saraybosna halkının hükümdarı uğurlaması da karşılaması gibi Franz Joseph üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Halk, imparatorluk kortejini takip etmiş; şapkalarını ve mendillerini sallayarak onları uğurlamış, birçoğunun ağladığı görülmüştür (Neues Wiener Tagblatt, 04.06.1910, s. 8; Sabah, 04.06.1910, s. 2). Trenin hareketi esnasında kilise çanları çalınmış ve istihkâmlardan top atılmıştır (Sadâ-yı Millet, 04.06.1910, s. 2; Sabah, 04.06.1910, s. 2). Bir şeref bölüğü de istasyondaki pavyonun önünde sıralanmıştır (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2). Sabah saat 8.00'de Franz Joseph hususi trenle Hersek'in merkezi olan Mostar'a doğru yolculuğuna başlamıştır (Sabah, 04.06.1910, s. 2). Mostar'a yapılan yolculuk ise Konjica ve Jablanica istasyonlarını içermiştir. Bu istasyonlarda da yine askerî ve idari yetkililer karşılama törenleri düzenlemişlerdir (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2). Hükümdar, Saraybosna ve Mostar arasındaki tüm istasyonlarda halk tarafından alkışlarla selamlanmıştır (Sadâ-yı Millet, 05.06.1910, s. 2). Öğlen 12.00'de imparatorluk treni Mostar istasyonuna yanaşmıştır. Trenden ayrıldıktan sonra Franz Joseph öncelikle şeref kıtasını selamlamıştır

(Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2). O sırada büyük bir kalabalık da hükümdarı ilk kez görmek için istasyonun dışında toplanmıştır. Mostar Belediye Başkanı Komadina kalabalığın sevgi gösterileri nedeniyle uzun süre karşılama konuşmasına başlayamamıştır (Die Zeit (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 5)¹⁶. Hükümdar için hazırlanan çadırdaki bir karşılama töreni daha düzenlenmiştir. Müslüman bir erkek ve bir kız çocuğu üzerinde tuz ve ekmek bulunan bir tepsiyle, Hırvat ve Sırp kökenli iki kız ise ellerindeki buketlerle hükümdarı karşılamak üzere beklemişlerdir. Franz Joseph dört küçük çocuğun yanına giderek, önce kendisine sunulan ekmekten almış, tuza batırmış ve bir parça yemiştir. Ardından çocukları sevgiyle okşayarak, sundukları buketleri almış ve erkek çocuğuna altın bir saat, üç kıza da elmaslar içinde broşlar hediye etmiştir (Das Vaterland (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 6; Die Zeit (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 4; Wiener Zeitung, 04.06.1910, s. 11). Bir süre çocuklarla birlikte kalmış ve hediyeler için nezaketle teşekkür ederek, çocukların isimlerini ve milliyetlerini sormuştur (Agramer Zeitung, 04.06.1910, s. 2). Daha sonra, kalabalığın kesintisiz coşkulu tezahüratları eşliğinde, uzun insan kuyruğu boyunca (Die Zeit (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 5), bayraklarını sallayan ve çiçekler saçan küçüklerin alkışları arasında kendisi için hazırlanan arabaya binmiş (Agramer Zeitung, 04.06.1910, s. 2) ve görkemli bir muhafız birliği eşliğinde Narenta Otel'i'ne varmıştır. Kısa bir dinlenmenin ardından burada din adamlarını, subayları, belediye başkanı ile belediye meclisini, dinî cemaatlerin temsilcilerini, devlet memurlarını ve diğerlerini sırayla kabul etmiştir. Bu kabul töreninde, Roma Katolik Piskoposu Buconjić'e bağlılık güvencesi için teşekkür etmiş ve Katolik din adamlarına ortak iyilik için çaba göstermelerini tavsiye etmiştir. Sırp Ortodoks Metropoliti Zimonjić'e mezhepler arasında barışı amaçlayan çabalarında din adamlarının kendisine destek olacaklarına güvendiğini söylemiştir (Agramer Zeitung, 04.06.1910, s. 2). Mostar Müftüsü Hacı Abdullah Efendi Riganović yaptığı konuşmada kendisinden Müslümanların dinî çıkarlarını daha önce olduğu gibi en üst düzeyde korumaya devam etmesini istemiştir (Das Vaterland (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 7). Franz Joseph de buna mukabil Mostar müftüsüne Hersek'in İslami ruhani temsilcilerine yönelik değişmez yardımseverliğinin güvencesini vermiştir (Agramer Zeitung, 04.06.1910, s. 2). Hükümdar askerî yetkilileri de kabul etmiş ve kendilerine ordunun otuz iki yıldır yaptığı hizmetlerden ötürü samimiyetle teşekkür etmiştir (Sadâ-yı Millet, 05.06.1910, s. 2; Tercüman-ı Hakikat, 02.06.1910, s. 3).

Saat 14.15'te Narenta Otel'i'nde bir kraliyet yemeği verilmiştir¹⁷. Bu sırada otelin arkasındaki parka yerleştirilen askerî bando da yemeğe eşlik etmiştir. Saat 15.15'te Franz Joseph şehir turuna çıkmak üzere görkemli maiyetiyle birlikte Narenta Otel'i'nden araba ile ayrılmıştır. Bu arada yoğun bir kalabalık öğleden sonra gezisinde onu görmek için caddenin karşısında aralıksız beklemiştir (Sadâ-yı Millet, 05.06.1910, s. 2; Tercüman-ı Hakikat, 04.06.1910, s. 3). Sırp platformunun önünde, bir evin terasında, Sırp koro topluluğu hükümdar geçerken ulusal marşı söylemiştir. Kendisine karşı gösterilen saygıdan etkilendiği açıkça görülen

¹⁶ Nitekim Avusturya-Macaristan basınında ifade edildiğine göre monarşiye bağlı ülkeler için Franz Joseph'in Saraybosna'ya gideceği haberleriyle birlikte şenlikli ve bir o kadar da gururlu günler başlamıştı. Zira imparatorluk sancağı ilk kez Bosna ve Hersek sınırları içerisinde göndere çekilecekti (Prager Abendblatt, 30.05.1910, s. 1). Buna mukabil Osmanlı basınında 26 Mayıs tarihiyle Bosnasaray'dan bildirilen bir telgrafa yer verilmiş ve buna göre Hersek'in merkez idaresi olan Mostar belediyesinin imparatorun varışında Avusturya ve Macaristan bayrağı çekmemeye karar verdiği, fakat Habsburg Hanedanı'na mensup bayrak ile Sırp ve Hırvat milletlerine mahsus bayrakların çekileceği ifade edilmiştir (Sadâ-yı Millet, 28.05.1910, s. 1).

¹⁷ "Oesterr. Volkszeitung" gazetesinin haberine göre, Bosna'daki imparatorluk duraklarında, özellikle de 3 Haziran'da Mostar'da öldürtücü bir sıcak olup, çok sayıda sıcak çarpması vakası yaşanmıştır. Savaş Bakanı Schönaich hafif, Bölüm Şefi Thallöczy ise daha ağır bir sıcak çarpması geçirmiştir. Bu nedenle her ikisi de kraliyet yemeğine katılamamıştır. Schönaich kısa sürede iyileşmiştir; ancak saray aşçısı dönüş yolculuğunda şiddetli sıcak çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir. 3 Haziran'daki sıcaklık 52 derece olarak ölçülmüştür. Bununla birlikte Franz Joseph'in baştan sona iyi olduğu ifade edilmiştir (Znaimer Wochenblatt, 11.06.1910, s. 8).

Franz Joseph, şarkıcılara nazik bir selamla teşekkür etmiştir. Daha sonra harika bir panoramik manzaranın tadını çıkarabileceği Roma Köprüsü'ne¹⁸ gitmiştir. Köprüye giden yol ve köprü 400 metre uzunluğunda olup, en değerli ipek, hakiki oryantal halılarla kaplanmıştır. Hırvat Zafer Takı'nı da gören Franz Joseph (Das Vaterland (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 7), caddenin sonunda Radobolja deresine bakan güzel bir noktada bulunan muhteşem piskopos sarayının önünden geçtikten sonra tren istasyonuna gelmiştir (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2). Saat 16.00'da tren istasyonunun hemen karşısındaki dağdan ilk top atışı yapılmıştır. İmparatorluk erkânı istasyona girer girmez istasyonun dışında bekleyen kalabalık istasyona akın etmiştir. Franz Joseph, Mostar Belediye Başkanı Komadina'ya teşekkür etmiş ve memnuniyetini, özellikle halkın mükemmel vatansever tutumuna vurgu yaparak, iletmıştır. Daha sonra istasyonda toplanan kalabalığın tezahüratları arasında trene binmiş, pencerede durup selam vermiştir. Saat 16:15'te imparatorluk treninin hareket etmesiyle hükümdarın Viyana'ya dönüş yolculuğu da başlamıştır (Die Zeit (Morgenblatt), 04.06.1910, s. 5). Viyana'ya dönüşte izlenen güzergâh ise Saraybosna, Bosanski-Brod, Büyük Kanije ve Wiener-Neustadt'tır (Agramer Zeitung, 03.06.1910, s. 2).

İmparatorluk treni Viyana İstasyonuna akşam saat 20.00 civarında vardığında (Tanin, 06.06.1910, s. 1; London Evening Standard, 06.06.1910, s. 7) Belediye Başkanı Dr. Neumayer, Viyana Belediyesi adına hükümdarı selamlamıştır. Franz Joseph de kendisine şu sözlerle karşılık vermiştir: *“Vatansever duygularınızın bir başka kanıtı olarak gördüğüm nazik karşılama sözleriniz için en içten teşekkürlerimi sunarım. Monarşimizin yeni topraklarına yaptığım yolculuğun bana büyük bir memnuniyet verdiğini bildiririm.”* Ardından Schönbrunn Sarayı'na, kendisini karşılayan binlerce kişinin oluşturduğu bir kalabalık arasından geçerek, gitmiştir (Sport und Salon, 11.06.1910, s. 2)¹⁹.

4. Bosna ve Hersek Ziyaretinin Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Franz Joseph, Bosna ve Hersek ziyaretinin ardından Vali Varešanin'e el yazısıyla bir mektup yazmıştır. Bu mektupta; *“Bosna ve Hersek halkı, bu vilayetlerin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na katılmasıyla güvenlik ve ilerlemelerinin nasıl bir koruma ve güvence altına alındığının farkına varmıştır”* ifadesini kullanmıştır. Aslında hükümdar bu sözlerle, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'da son otuz yılda elde ettiğini savunduğu kültürel çalışmalarının sonucunun altını çizmekteydi. İmparatorluk mektubunda yer alan bu sözler 28 Temmuz 1878 tarihli bildiriye²⁰ yer alan ve Bosna ve Hersek halkını

¹⁸ Gazetede Roma Köprüsü olarak anılan köprü Mostar Köprüsü'dür. Mostar Köprüsü'nün Roma devri eseri olduğu iddiası ise asılsız olup, bir zamanlar bu alanda bir Roma Köprüsü mevcut olsa bile, var olan yapı tamamen Osmanlı dönemi Türk eseridir (Aruçi, 2020, s. 296). Bununla birlikte bu çalışmada gazetede ifade edilen şekline sadık kalınmıştır.

¹⁹ Bu seyahat sonrasında, 5 Haziran'da Schönbrunn Sarayı'nda o sırada Viyana'da bulunan Osmanlı Veliahdı Yusuf İzzeddin Efendi ve Viyana Sefiri Mustafa Reşid Paşa'yı kabul etmiştir (Tanin, 07.06.1910, s. 3).

²⁰ Bosna ve Hersek halkına hitaben kaleme alınan bu bildiriye; Avusturya imparatoru ve Macaristan kralının (hükümdarın) birliklerinin ülkelerini zorla ele geçirmek için düşman olarak gelmedikleri, birkaç yıldır sadece Bosna ve Hersek'i değil, Avusturya-Macaristan'a komşu ülkeleri de rahatsız eden kötülüklere son vermek için dost olarak geldikleri, hükümdarın iç savaşın güzel ülkelerini kasıp kavurduğunu acıyla duyduğu, aynı ülkenin sakinlerinin birbirlerine karşı savaşmasıyla ticaretin kesintiye uğradığı, sürülerinin gasbedildiği, tarlalarının ekilmediği ve sefaletin kasaba ve köylerde kalıcı hâle geldiği, zorlayıcı olayların hükümetlerinin barış ve uyumu kalıcı olarak tesis etmesini imkânsız hâle getirdiği, hükümdarın eyaletlerinin çevresinde şiddet, kötülük, yoksulluk ve sefaletin hüküm sürmesine artık dayanamadığı, Avrupa devletlerinin dikkatini kendilerinin durumuna çektiği ve uzun süredir mahrum kaldıkları barış ve refahın kendilerine geri verilmesine oy birliğiyle karar verildiği, Osmanlı sultanının kendilerini uzak ve güçlü bir dost olarak hükümdarın korumasına emanet ettiği, askerlerinin savaş değil barış getirdikleri, silahlarının herkesi koruyacağı ve kimseye baskı yapılmayacağı, hükümdarın ülkenin tüm evlatlarının kanunlar önünde eşit haklara sahip olmasını emrettiği, herkesin canlarının, inançlarının, eşyalarının, örf ve âdetlerinin korunacağı, kanunlarının ve kurumlarının keyfi olarak altüst edilmeyeceği, neye ihtiyaçları olduğu dikkatlice düşünülmenden hiçbir şeyin zorla değiştirilmeyeceği, yeni kanunlar oluşturulana kadar eski kanunların geçerli olacağı, tüm otoritelerin

imparator adına Avusturya-Macaristan'ın himayesi altına girmeye davet eden cümlelerle neredeyse kelimesi kelimesine örtüştüğü için özellikle dikkat çekmekteydi. O dönemde halka ulusal kimliklerinin, âdetlerinin, inançlarının, geleneklerinin ve mülklerinin korunacağı sözü verilmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu açısından bakıldığında tüm bu vaatler sadakatle yerine getirilmiş ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna'daki varlığından o zamana kadar neredeyse her gün yaşanan sayısız olay bu uygarlaştırma çalışmalarının gerekliliğini kanıtlamıştı. Dinî ilkelerin tek dilli ve büyük olasılıkla tek ırklı yapısını derinden böldüğü bir ülkede tüm ulusal ve mezhepsel anlaşmazlıkların²¹ üzerinde olan tarafsız, yardımsever bir prensliğin ılımlı yönetimi, ülkenin korunması ve huzuru için olduğu kadar her türlü ilerleme için de vazgeçilmez bir ön koşuldu. Bosna halkı bunu tam olarak anlamıştı, bu nedenle imparator ve arşidüke olan sadakat duygusu, imparatorluk mektubunun da vurguladığı gibi, tüm Bosnalılar ve Hersekliler arasında derin bir kök salmıştı (Unterkämtnerische Nachrichten, 11.06.1910, s. 1).

Bosna ve Hersek'te halkın Franz Joseph'e gösterdiği ilgi ve saygının onu derinden etkilediğine şüphe yoktur. Nitekim bu seyahatten duyduğu memnuniyeti kendisi de Vali Varešanin'e şu sözlerle ifade etmiştir: *"Sizi temin ederim ki burada gördüklerimden sonra kendimi 20 yaş daha genç hissediyorum"* (Agramer Zeitung, 02.06.1910, s. 2)²².

Franz Joseph'in kişisel tavırları da halk üzerinde derin ve olumlu bir etki bırakmış gibi görünmektedir. Zira Sırp lider Đamjanovic bir konuşmasında şunları söylemiştir: *"Hükümdar olağanüstü bir nezaket ve sevecenliğe sahip; çocuklarıyla bir baba gibi konuşuyor"*. Benzer şekilde Çarşı'daki Müslüman çevreleri de Franz Joseph'in kabulünü tartışırken şu ifadeleri kullanmışlardır: *"Türklerin Bosna'yı fethetmesinin üzerinden dört yüz yıldan fazla zaman geçti. O zamandan beri hiçbir sultan bizi ziyaret etmedi. İmparator-Kral Franz Joseph, şimdi esasının altına giren toprakları görmek için hemen geliyor. Bunun için ona teşekkür etmeli ve onu şenlikli bir şekilde karşılamalıyız"* (Agramer Zeitung, 02.06.1910, s. 2)²³.

İmparatorluk seyahati diğer bazı önemli sonuçlar da doğurmuştur. Her şeyden önce Franz Joseph, Bosna ve Hersek halkını şahsen tanıma fırsatı edinmiştir. Gerek resmî konuşmalarında gerekse ulusal ve dinî

hükûmete destek vermelerinin beklendiği, ülkelerinin gelirinin yalnızca ülkelerinin ihtiyaçları için kullanılacağı, son birkaç yılın vergi borçlarının tahsil edilmeyeceği, hükümdarın şikâyetlerini bildiği ve iyi olmalarını dilediği, Bosna ve Hersek halkının askerlerini dost olarak görmeleri ve yetkililere itaat etmeleri hususları ifade edilmiştir (Neue Freie Presse, 28.7.1878, s. 1-2).

²¹ Öte yandan Saraybosna ve Mostar'daki imparatorluk günlerinde en zararsız nitelikteki birçok olayın gösterdiği gibi dinî ya da daha doğru bir ifadeyle dinî-millî düşmanlıklar da halk arasında azalmadan devam etmiştir. Bu küçük olaylardan bazıları bahsedilmeye değecek kadar ilginçtir. Hırvat, Sırp, İspanyol ve Müslüman şarkı toplulukları, halk şarkısı dışında Franz Joseph'in huzurunda hangi ulusal şarkıları seslendirecekleri konusunda anlaşamamışlardır. Hırvatlar, Sırp şair ve bestecilerin şarkılarını, Sırlar da Hırvat şair ve bestecilerin şarkılarını söylemek istememişlerdir. Ayrıca içlerinden hangisinin kendi adına ulusal marşı söyleyerek, herkesi selamlaması gerektiğini de bilmiyorlardı. Sonunda, *"ithal"* bir memurun kızı olan, genç bir Alman kadın üzerinde anlaşmışlar ve bu kadın Saraybosna'nın tüm şarkıcılarının hükümdara Almanca ve ardından Sırpça-Hırvatça saygılarını sunmuştur. Dikkat çeken bir diğer örnek ise şu şekilde olmuştur: Mostar'da, milyoner Müslüman Belediye Başkanı Komadina, elli odadan oluşan muhteşem konağını, Mostar'da kaldığı süre boyunca burada ikamet edebilmesi için Franz Joseph'in emrine vermiştir. Mostar'daki Sırp kilisesi metropoliti ve Fransisken Piskopos Buconjics bunu duyar duymaz onlar da aynı amaçla konutlarını hükümdarın emrine vermişlerdir; bu nedenle Franz Joseph kimseyi zor durumda bırakmamak için görüşmeleri tarafsız bir yerde, Narenta Otel'i'nin uygun olmayan salonunda gerçekleştirmiştir (Unterkämtnerische Nachrichten, 11.06.1910, s. 1).

²² Keza *"Burada yaşadıklarımın dolaylı kendimi çok mutlu ve gençleşmiş hissediyorum!"*, imparatorun Saraybosna'dan, en küçük çocuğu Arşidüşes Marie Valerie'ye (1868-1924) telgrafla iletği bu sözler, gerçekten de Bosna gezisinin Franz Joseph'i ne kadar memnun ettiğini göstermektedir (Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 12).

²³ Benzer ifadeler *"Evening Mail"* adlı İngiliz gazetesinde yaklaşık beş asırdır bu topraklara hiçbir hükümdar gelmediğinden Bosna ve Hersek halkının yeni hükümdarları İmparator Franz Josef'i layıkıyla karşılamaya hazırlandıkları şeklinde yer almıştır (Evening Mail, 30.05.1910, s. 2).

liderlerle kişisel görüşmelerinde yaptığı açıklamalarda, ne istediğini yanlış anlaşılmayacak bir şekilde, açıkça ortaya koyma imkânı bulmuştur. Bu ise halkın, imparatorun hangi mezhepten olursa olsun her türlü saldırıya ve özellikle de hangi taraftan gelirse gelsin dinî propagandaya karşı olduğunu anlamaları açısından oldukça önemli bir konu olmuştur. Franz Joseph mezhepsel uyumluluk politikasını kabul etmiş, bunu Müslümanlar ve Sırp'lar için de yapmıştır. Vakfın Bosna'daki Müslümanların istikrarı için önemini bildiğini ve haklarını korumaya kararlı olduğunu söyleyerek Müslümanlara güvence vermiştir. Zira Avusturya-Macaristan basınına göre hükümdar nüfusun Müslüman kısmının, yaklaşık yedi yüz bin kişinin göçe zorlanmasını istemiyordu. Ancak Bosna ve Hersek sakinleri için en önemlisi muhtemelen Franz Joseph'in herhangi bir otokratik rejimi onaylamaması ve Bosna ve Hersek'ilerin kamu işlerine çekincesiz bir şekilde katılmalarını istemesiydi. Hükümdar bunun yeni ülkelerde daha fazla refaha yol açacağını umuyordu ve hükûmetin benimsediği ilkelerin bir taşra otokrasisi tarafından gölgelenmesine karşıydı (Unterkämtnerische Nachrichten, 11.06.1910, s. 2).

Anlaşılan o ki Franz Joseph ülkesinin gerçek bir babası, yüreği tüm halklarına eşit derecede yakın olan, modern bir yönetici olarak görülmek istiyordu. Söz konusu seyahat de bu isteğini gerçekleştirmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştı. Franz Joseph âdeta gönülleri fethetmişti. Nitekim asırlardır bu topraklarda hiçbir hükümdar görülmemişti ve bu nedenle halk da ona sadakate karşılık vermişti. Bağlılık olgusu artık bizzat halkın bağlılık yeminiyle sarsılmaz bir şekilde mühürlenmiş, Müslüman kadınların bile ilk kez böylesine siyasi açıdan önemli bir etkinlikte yer aldığı görülmüştü. Seçimlerle birlikte Franz Josef'in Bosna'da yeni dönemi bizzat açıyor olması, Avusturya açısından Avusturya'nın geleceği için ölçülemez değerinde bir olay ve mutlu bir semboldü. Avusturya'ya göre; dışarıdan gelen müdahalelere rağmen Bosna 32 yıllık Avusturya yönetimi sırasında olduğu gibi yüzyıllar boyunca böylesine muazzam bir gelişme yaşamamıştı. Bir zamanlar ihmal edilmiş olan bu topraklar o günlerde birinci sınıf bir kültür devletine dönüşmüştü ki bu, mezhep farklılıkları göz önüne alındığında olağanüstü bir başarı olarak görülmekteydi (Wienerwald-Bote, 11.06.1910, s. 3).

Bosna'daki unutulmaz imparatorluk günlerine tanıklık eden ve İmparator Franz Joseph'in devlet adamlığının pratik uygulamasını halkın önünde gören herkes hayranlıkla dolmuştur (Unterkämtnerische Nachrichten, 11.06.1910, s. 2). Nitekim yaşlı hükümdarın saltanatı süresince tebaası ve ilhak edilen vilayetler üzerinde bıraktığı etkiyi bizzat yerinde görmek için gösterdiği gayreti Macar basını da en samimi şekilde alkışlamıştır. Bosna'dan gelen haberlere göre de bu seyahat halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü memlekete düzen tesis eden ve halka meşruiyet ile muhtariyet tesis eden İmparator Franz Joseph olmuştur. Bu ahenk ve düzen bazı taraflarca bozulmak istense de başarılı olamamıştır (Tanin, 31.05.1910, s. 1). Benzer şekilde "Times" gazetesi de ilhak edilen vilayetlerde otuz üç senedir takip edilen ciddi mesainin başarıya ulaşmasından dolayı imparator ile tebaasının aynı derecede tebriğe değer olduklarını yazarken "Daily Chronicle" gazetesi ilhakı eleştiren eski siyasi mütalaalarının kendilerini imparator için bu vilayetlerde tam bir muvaffakiyet temennisinden menedemeyeceğini beyan etmiştir (Sadâ-yı Millet, 02.06.1910, s. 2; Sabah, 02.06.1910, s. 3; Tercüman-ı Hakikat, 01.06.1910, s. 3)²⁴.

²⁴ Saraybosna'dan "Neues Wiener Tageblatt" gazetesine gönderilen bir telgrafta ise Bosna ve Hersek'in bir krallık statüsüne yükseltileceği ve 1463 yılında Türkler tarafından yıkılan eski krallığın böylece yeniden kurulacağı haberinin Bosna ve Hersek halkı arasında büyük bir sevinç ve heyecana neden olduğundan bahsedilmektedir (Lancashire Evening Post, 31.05.1910, s. 2). Elbette ki burada bağımsız bir krallık tesis edilmemiş ve Bosna ve Hersek, Avusturya-Macaristan hâkimiyetinden 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılışıyla çıkmıştır.

Bu arada Bosna ve Hersek ziyareti sonrasında Varešanin, hükümdar tarafından baronlukla ödüllendirilmiştir. Bu yüksek onur, Varešanin'in Bosna hükûmetinin başındaki faaliyetlerinin ve Avusturya-Macaristan'ın güneyindeki önceki olağanüstü askerî başarılarının özel bir takdirinin işareti olarak verilmiştir (Illustrierte Kronen Zeitung, 11.06.1910, s. 7; Wiener Salonblatt, 11.06.1910, s. 16). Ayrıca Ortak Maliye Bakanı Baron Burian; Bosna ve Hersek'te kaydedilen sevindirici ilerlemeden bizzat memnuniyet duyan Franz Joseph tarafından bu ülkelere yaptığı üstün hizmetlerin takdiri olarak Aziz Stephen Nişanı'nın Büyük Haçı ile ödüllendirmiştir (Znaimer Wochenblatt, 11.06.1910, s. 7; Sport und Salon, 11.06.1910, s. 6). Yine, hükümdarın Bosna ve Hersek'e yaptığı yolculuk vesilesiyle aynı onur Savaş Bakanı Baron Schönaich'e de üstün hizmetleri bir kez daha takdir edilerek Aziz Stephen Nişanı'nın Büyük Haçı ile verilmiştir (Znaimer Wochenblatt, 11.06.1910, s. 7; Wiener Salonblatt, 11.06.1910, s. 11).

Sonuç

Osmanlı basınında o sıralar Girit meselesi, Arnavutluk'un durumu ve Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi'nin Londra seyahati gibi öne çıkan gelişmeleri içeren haberlerin yanında Franz Joseph'in Bosna seyahatine ilişkin gelişmelere de yer verilmiştir. Ancak Osmanlı basınında bu hususta yer alan haberler Avusturya-Macaristan basını ile kıyaslanamayacak kadar sınırlı olup, bu çalışmaya konu olan Osmanlı gazetelerinden seyahatin bazı detaylarına vakıf olmak da mümkün görünmemektedir. Viyana ve Saraybosna'dan, hükümdarın seyahat rotasına ve vuku bulan gelişmelere ilişkin bildirilen haberler genel hatlarıyla, oldukça sınırlı bilgilerle nakledilmiştir. Yine bu çalışmaya konu olan Osmanlı arşiv belgelerinden elde edilen veriler de çoğunlukla Avusturya-Macaristan basınından aktarılan bilgileri ihtiva etmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu seyahat ile ilgili olarak gerek Osmanlı gazetelerinde gerekse arşiv belgelerinde öne çıkan bir husus da Yeni Pazar Sancağı'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edileceğine yönelik söylentiler hakkında olmuştur.

Çalışmaya konu olan Avusturya-Macaristan basınında ise bu seyahatin neredeyse tüm detaylarıyla, en gururlu ve şenlikle şekilde tasvir edildiği görülmektedir. Bosna'nın ilhakından sonra her ne kadar Avusturya-Macaristan ile ilişkiler normale döndürülmüş olsa da yaklaşık iki yıl öncesine kadar fiilen Türk idaresinde olup, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu idaresine geçen bu vilayetlere yeni hükümdarın ziyaretinin aynı coşkuyla Osmanlı basınında yer almaması da anlaşılabilir bir durumdur. Bununla birlikte ilhaka başlangıçta en büyük tepkilerden birini gösteren ülke basını olarak İngiliz gazetelerinin tutumu da bahse değerdir. Bazı İngiliz gazeteleri de bu seyahate ayrıntılı şekilde, Avusturya-Macaristan basınından da alıntılarla yer ayırmış; bu gazetelerde Bosna ve Hersek halkının yaşadığı coşkuyu belirten ve Franz Joseph'in âdeta Bosna ve Hersek fatihi olduğunu ima eden haber başlıklarına rastlanmıştır.

Nitekim Franz Joseph'in imparatorluk topraklarına yaptığı bu ziyaret, tabiri caizse ilhakin onay mührünü vurmuş; bir bakıma Avusturya-Macaristan yeni mülklerinin elinde olduğunu tüm dünyaya belgelemiş; böylece ilhak sembolik olarak da gerçekleştirilmiştir. Avusturya-Macaristan basınında yer alan haberlere göre binlerce insanın karşılama selamlarıyla çevrili olan hükümdar, âdeta bir zafer kazanmış gibi yeni vilayetlerinin başkentlerine girmiştir. Franz Joseph'in başkent Saraybosna'ya girişine çanların çalınması, topların atılması ve şehre akın eden halk kitlelerinin saygı gösterileri eşlik etmiştir. Yeni vilayetlerin merkezini oluşturan, büyüleyici güzellikteki şehirdeki karşılama Saraybosna'nın ıslıl ıslıl süslenmiş sokaklarındaki halkın tezahüratları kadar sıcak ve içten olmuştur. Seksenine merdiven dayamış olan yaşlı hükümdar, yirmi saatten

fazla süren yolculuğa rağmen en ufak bir yorgunluk göstermemiş; herkes onun şaşırtıcı canlılığına hayret etmiştir. Hükümdar da bu güzel ve samimi karşılamadan duyduğu memnuniyeti defalarca dile getirmiş ve insanların bağlılık ifadelerinden duygulanarak, gördüklerinden o kadar memnun olduğunu ve yirmi yıl gençleştiğini hissettiğini sevinçle ifade etmiştir. Törenlerde ve kabullerde sergilenen ihtişam ve görkem ile yaşlı hükümdarın hayranlık uyandıran canlılığı ve gönül alıcı tavrı da halk üzerinde oldukça büyük bir etki bırakmıştır. Hükümdar âdeta tüm kalpleri fethetmiş ve tıpkı Avrupa’da yüksek bir saygınlığa sahip olduğu gibi yeni tebaasının da saygı ve sevgisini kazanmıştır. Franz Joseph’in bu seyahati kendisine karşı sadakat duygularının uyanışına işaret etmiş ve yeni ilhak edilen vilayetlerin Avusturya-Macaristan için yeni bir güç kaynağı hâline gelmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda bu seyahat vesilesiyle Bosna ve Hersek halkları istek ve şikâyetlerini bizzat hükümdara iletme fırsatı bulmuştur. Ayrıca bu seyahat ilhaktan memnun olmayan bir kesimin ilhaka karşı fikirlerini değiştirmelerine ve yeni rejimi bizzat tanımalarına olanak sağlamıştır.

Katolik Hırvatlar genel olarak ilhaktan memnun görünmekle birlikte Ortodoks Sırlar ilhaktan en çok memnun olmayan gruptu. Kimliklerini dinlerine göre şekillendiren Müslümanlar da bazı istisnalar dışında Panslavist fikirlere sıcak bakmamaktalardı. Bununla birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu açısından sorunlardan biri birçok Müslüman’ın Osmanlı İmparatorluğu’na yakın olmasıydı. Avusturya-Macaristan gazetelerine göre bu ziyaretle birlikte Müslümanlar ve önde gelen çevreler arasında o zamana kadar var olan anlaşmazlıklar ve yanlış anlamalar ortadan kalkmıştı. Müslümanlar sevgi ve hayranlıkla baktıkları hükümdara güven duymaya başlamışlardı. Franz Joseph özellikle özgür ve korkusuz görüldüğü için kalpleri kazanmıştı. Bosna ve Hersek halkı için ilerlemiş yaşına rağmen uzun ve zorlu bir yolculuk yapmıştı. Onları görmeye ve onlarla konuşmaya gelmişti. Mabetleri olan Begova Camisi’ni ziyaret etmiş; pek çok yerde halkın arasına karışmıştı. Oysa Müslümanlar sultanın tebaasıyla her türlü yakın temastan kaçınan ve halkın arasına girmekten korkan bir kişilik olduğunu düşünmekteydi.

Ne var ki Avusturya-Macaristan basınında çizilen bu iyimser tabloya karşın çok kültürlü Bosna ve Hersek’te Habsburg Hanedanı’na sadakat yaratma yönündeki bu ziyaretin etkisi elbette ki Panslavizmi engellemeye yeterli gelmeyecektir. Aksine, Sırp milliyetçiliği ve Habsburg karşıtlığı giderek artmaya devam etmiştir. Aslında o sıralar resmigeçit töreni için ihtiyat askerlerinin silahaltına alınmaları ve Yeni Pazar Sancağı’nın işgal edileceğine yönelik söylentilerin dolaşması ile Sırbistan halkının yaşadığı heyecan gerilimin önemli sinyalleri olarak görülebilir. Neticede o günlerde Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Franz Joseph için gerçekleşmesi muhtemel olmakla birlikte gerçekleşmeyen suikast 28 Haziran 1914’te, yine bir Saraybosna ziyareti sırasında, bu kez tahtın varisi Arşidük Franz Ferdinand’ın (1863-1914) başına gelecektir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun veliahdı, Saraybosna’da Gavrilo Princip (1894-1918) adlı Bosnalı bir Sırp tarafından öldürülecek ve bu durum I. Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olacaktır.

Kaynakça

- [1] Agramer Zeitung Gazetesi, 31 Mayıs 1910; 2 Haziran 1910; 3 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.
- [2] Arbeiter Zeitung (Morgenblatt) Gazetesi, 1 Haziran 1910.
- [3] Aruçi, Muhammed (2020), "Mostar Köprüsü", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 30, Ankara.
- [4] Belfast News-Letter Gazetesi, 20 Haziran 1910.
- [5] Berlin Kongresi Protokolleri Tercümesi (H. 1298), Matbaa-i Amire.
- [6] Bilder Vom Tage Gazetesi, 1910.
- [7] BOA, HR. SYS.: 274/21; 274/22; 274/23; 274/24; 274/25; 274/26.
- [8] Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) (1992), Ankara.
- [9] Bradford Observer Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [10] Czernowitzer Tagblatt Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [11] Das Interessante Blatt Gazetesi, 9 Haziran 1910.
- [12] Das Vaterland (Morgenblatt) Gazetesi, 31 Mayıs 1910; 4 Haziran 1910.
- [13] Dautović, Dženan ve Dedić, Enes (2016), Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića Dubrovniku, (Žrnovnice, 10. april 1378-Trstivnica, 17. juni 1378), B. Govedarica (Ed.), Godišnjak, Sarajevo içinde (C. 45, 225-246), Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- [14] Die Neue Zeitung Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [15] Die Zeit (Morgenblatt) Gazetesi, 31 Mayıs 1910; 1 Haziran 1910; 4 Haziran 1910; 9 Haziran 1910.
- [16] Emecen, Feridun (1992), "Bosna Eyaleti", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul.
- [17] Erdem, T. ve Shilmambetov, S. (2021), "'Alaş' Partisi ve Kazak Milli Aydınlanma Süreci: Kimlik ve Din", SDE Akademi Dergisi, C. 1, S. 3, Aralık, (12-35).
- [18] Evening Mail Gazetesi, 10 Mart 1909; 30 Mayıs 1910; 3 Haziran 1910.
- [19] Gönenç, Senem (2021), "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhakı (5 Ekim 1908) ve Müteakip Gelişmeler", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, C. 10, S. 2, Aralık, (509-556).
- [20] Grbić, Meho (2007), Bosnia and Herzegovina 1878-1945 Islam, War and Politics, Lund University, Lund. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [21] Horel, Catherine (2023), Multicultural Cities of the Habsburg Empire 1880-1914 Imagined Communities and Conflictual Encounters, Budapest-Vienna-New York.
- [22] <https://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/RDonia1.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2024)
- [23] <https://www.parlament.ba/Content/Read/179?title=Periodaustrougarskevladavine&lang=en> (Erişim Tarihi: 10.10.2024)

- [24] Illustrierte Kronen Zeitung Gazetesi, 11 Haziran 1910.
- [25] Illustriertes Wiener Extrablatt Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [26] Karal, Enver Ziya (2007), Osmanlı Tarihi, C. 8, Ankara.
- [27] Lancashire Evening Post Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [28] London Evening Standard Gazetesi, 30 Mayıs 1910; 31 Mayıs 1910; 6 Haziran 1910.
- [29] Mährisch-Schlesische Presse Gazetesi, 4 Haziran 1910.
- [30] Neue Freie Presse Gazetesi, 28 Temmuz 1878.
- [31] Neues Wiener Tagblatt Gazetesi, 31 Mayıs 1910; 1 Haziran 1910; 3 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.
- [32] Novaković, Filip (2021), “The Medieval Bosnian State as an Elective Monarchy”, Journal of Universal History Studies, C. 4, S. 1, Haziran, (67-78).
- [33] Österreichische Volkszeitung Gazetesi, 17 Haziran 1910.
- [34] Prager Abendblatt Gazetesi, 30 Mayıs 1910.
- [35] Sabah Gazetesi, 30 Mayıs 1910; 31 Mayıs 1910; 2 Haziran 1910; 3 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.
- [36] Sadâ-yı Millet Gazetesi, 28 Mayıs 1910; 29 Mayıs 1910; 31 Mayıs 1910; 1 Haziran 1910; 2 Haziran 1910; 4 Haziran 1910; 5 Haziran 1910.
- [37] Scheer, Tamara (2023), “One Empire or Two States? Dualism and States of Emergency in Austria-Hungary Before and During the First World War”, First World War Studies, C. 14, S. 1, (115-135).
- [38] Sheffield Daily Telegraph Gazetesi, 31 Mayıs 1910.
- [39] Sport und Salon Gazetesi, 11 Haziran 1910.
- [40] Tanin Gazetesi, 29 Mayıs 1910; 30 Mayıs 1910; 31 Mayıs 1910; 4 Haziran 1910; 5 Haziran 1910; 6 Haziran 1910; 7 Haziran 1910; 8 Haziran 1910.
- [41] Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, 1 Haziran 1910; 2 Haziran 1910; 3 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.
- [42] Tüzün, Nevin (2020), “Avusturya-Macaristan İmparatoru Fransuva Jozef'in (Franz Joseph) Ölümünün Türk Basınına Yansımaları”, Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, C. 6, S. 30, (473-491).
- [43] Unterkämtnersche Nachrichten Gazetesi, 11 Haziran 1910.
- [44] Westminster Gazette Gazetesi, 15 Haziran 1910.
- [45] Wiener Montags-Post Gazetesi, 23 Mayıs 1910.
- [46] Wiener Salonblatt Gazetesi, 11 Haziran 1910.
- [47] Wiener Zeitung Gazetesi, 31 Mayıs 1910; 1 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.
- [48] Wienerwald-Bote Gazetesi, 11 Haziran 1910.
- [49] Yeni İkdâm Gazetesi, 1 Haziran 1910; 2 Haziran 1910; 4 Haziran 1910.

[50]Yılmazata, Mehmet (2013), Savaş Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

[51]Znaimer Wochenblatt Gazetesi, 11 Haziran 1910.

[52]Zovko, Ljubomir (2007), Studije iz pravne povijesti Bosne i Hercegovine: 1878-1941, Mostar Üniversitesi.

EKLER

Ek-1: Konak, Avusturya-Macaristan Yönetimi Sırasında Bosna ve Hersek Valisi'nin İkametgâhı.

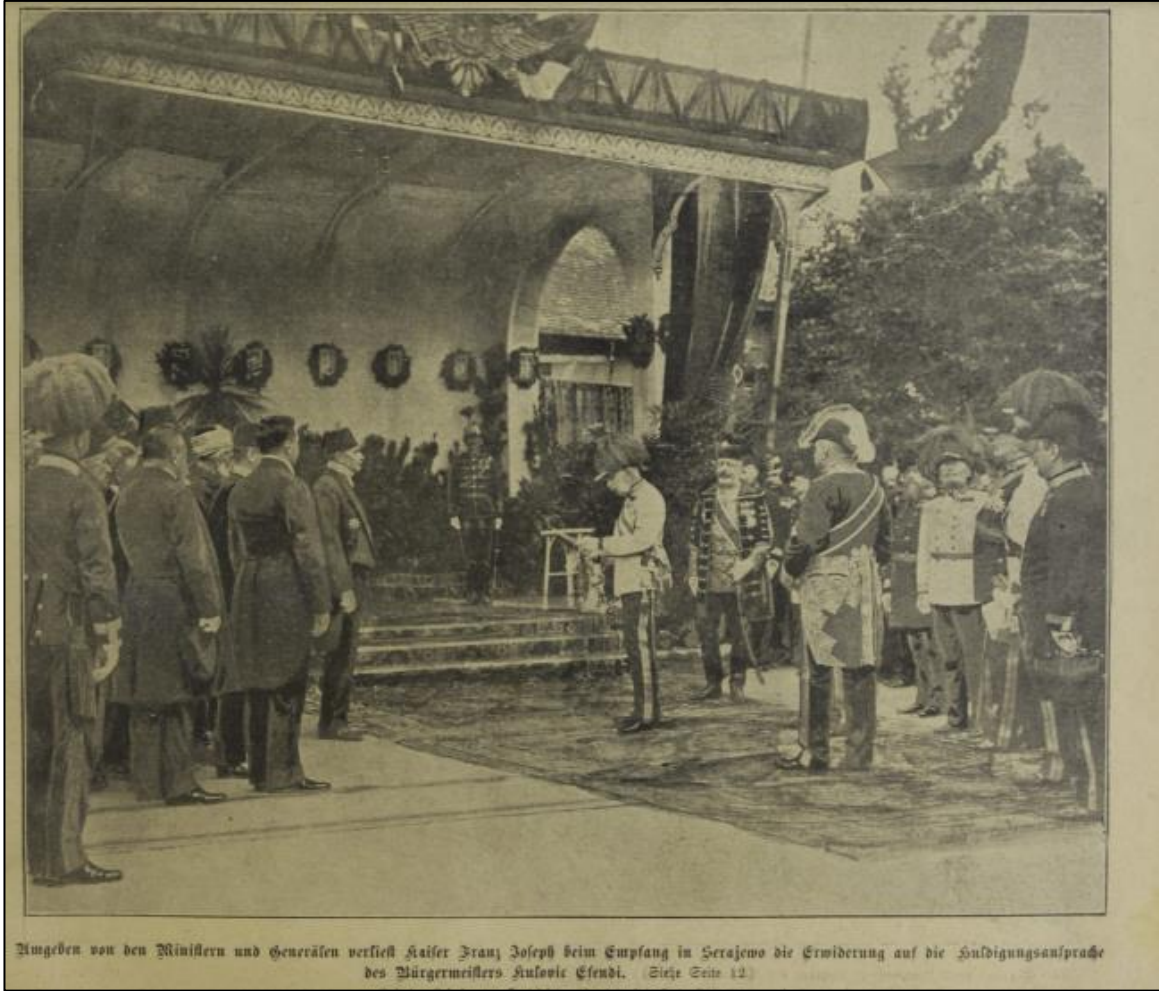
Kaynak: www.parlament.ba.

Ek-2: Bosanski-Brod'a Varışta Hükümdarın Karşlanması.

Kaynak: Illustriertes Wiener Extrablatt, 31.05.1910, s. 1.

Ek-3: İmparator Franz Joseph, Bakanlar ve Generallerin Eşlik Ettiği Saraybosna'daki Resepsiyonda Belediye Başkanı Kulović Efendi'nin Saygı Konuşmasına Yanıtını Okurken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 1.

Ek-4: İmparator Franz Joseph, Başpiskopos Stadler Önderliğinde Saraybosna'daki Tren İstasyonunda Bekleyen Katolik Din Adamlarına Seslenirken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 4.

Ek-5: İmparator, Saraybosna'daki Tren İstasyonunda Müslüman Din Adamlarıyla Sohbet Ederken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 5.

Ek-6: İmparator, Vali Varešanin İle Birlikte Muhafızların Eşlik Ettiği Dört Atlı Araba İle Saraybosna Konak'taki İkametgâhına Doğru Seyahat Ederken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 5.

Ek-7: Hükümdarın Saraybosna'da Gençler Tarafından Karşlanması.

Kaynak: Bilder Vom Tage, 1910, s. 994.

Ek-8: İmparator, Saraybosna Konak'ta İki Sıra Hâlinde Dizilen Beyaz Elbiseli Kız Öğrencilerin Arasından Geçerken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 6.

Ek-9: İmparator Franz Josef ve Vali V. Varešanin Saraybosna'daki Katedralin Önünde.

Kaynak: Bilder Vom Tage, 1910, s. 993.

Ek-10: Ilidze'de İmparatorun Önünde Yerel Halkın Ulusal Kolo Dansı.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 6.

Ek-11: İmparatorun Kısa Bir İbadete Katıldığı Saraybosna'daki Ünlü Begova Camisi'nin İç Mekânı.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 6.

Ek-12: Hükümdarın Roma Katolik Katedralinin Kapısında Başpiskopos Dr. Stadler Tarafından Karşlanması.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 8.

Ek-13: Saraybosna'da Çocukların İmparatora Saygı Duruşu: Konak'a Giden Çocuk Alayının Başındaki Küçük Kızlar.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 8.

Ek-14: Saraybosna'da Çocukların İmparatora Saygı Duruşu: Öğretmenleri İle Birlikte Müslüman Erkek Çocukları.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 8.

Ek-15: Saraybosna'da Çocukların İmparatora Saygı Duruşu: Konak Alayındaki Yetişkin Sırp Kızları.

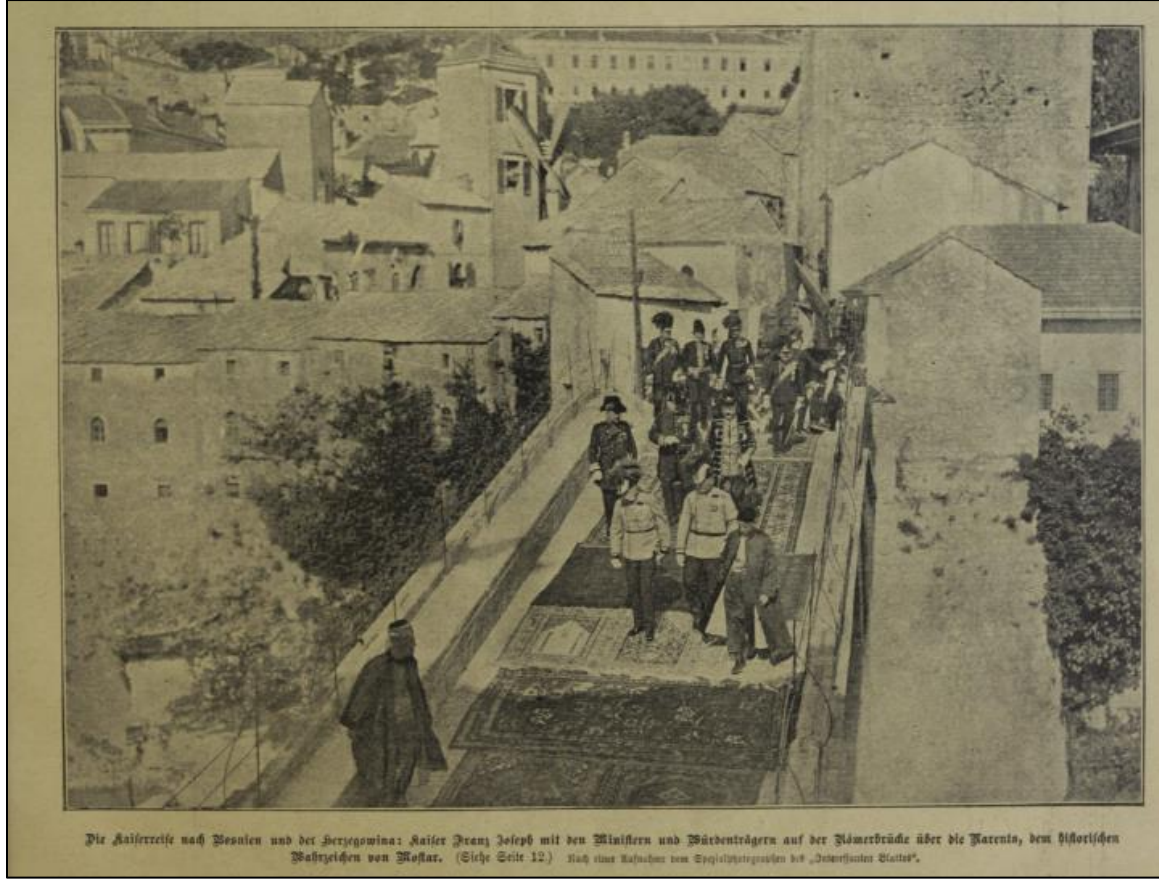
Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 8.

Ek-16: Mostar'daki Resepsiyonda, Ulusal Kostümlü Çocuklar, Ülke Geleneklerine Göre İmparatora Karşılama Amaçlı Tuz ve Ekmek İkram Ederken.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 9.

Ek-17: İmparator Franz Joseph, Bakanlar ve İleri Gelenlerle Birlikte Mostar'ın Tarihi Simgesi Narenta Üzerindeki Roma (Mostar) Köprüsünde.

Kaynak: Das Interessante Blatt, 09.06.1910, s. 9.